

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

LITERÁRNÍ A PEDAGOGICKÉ OSOBNOSTI

LIPENSKÉHO REGIONU

Simona Techetová, DiS.

Český jazyk a anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Olomouc 2014

vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen literaturu a prameny uvedené v seznamu.

V Olomouci dne 1. 4. 2014

.....

vlastnoruční podpis

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, PhD., za odborné vedení bakalářské práce, poskytování konzultací a námětů k práci.

Rovněž bych chtěla poděkovat paní Jarmile Musilové, kronikářce města Lipník nad Bečvou za umožnění přístupu do expozice Pamětní síně Bartoše Vlčka a zapůjčení potřebných dokumentů.

OBSAH

1	ÚVOD	5
2	PEDAGOGICKÉ A LITERÁRNÍ OSOBNOSTI LIPENSKA	8
	Tobiáš Závorka Lipenský	9
	František Brzobohatý	11
	František Příkryl	12
	Josef Klvaňa	13
	František Jansa	14
	Jan Baďura	15
	Rudolf Kout	15
	Antonín Frohlich – Frel	16
	Jaroslav Kanyza	16
	Jaroslav Polka	19
	Leona Zezulová	20
3	ALENA NÁDVORNÍKOVÁ	22
4	BARTOŠ VLČEK	31
5	ZÁVĚR	48
6	PŘÍLOHA	52
	ZDROJE	54

1 ÚVOD

Cílem mé bakalářské práce je poskytnutí podrobnějšího pohledu na významné osobnosti spojené s městem Lipník nad Bečvou a jeho regionem se záměrem vyzvednout a více přiblížit především ty, kdo svojí působností vynikli v literární či pedagogické oblasti.

V první části chci stručně nastínit bohatou historii města a rozvoj školství a kultury. Druhá část je věnována osobnostem, které byly pro svoje působení mimořádným přínosem, i když snad v celonárodním měřítku byl jejich počin méně patrný. Ve třetí části se zaměřím na život a dílo dvou nejvýznamnějších lipenských umělců: surrealistickou výtvarnici a básnířku Alenu Nádvoříkovou a básníka, prozaika a literárního kritika Bartoše Vlčka. V závěru chci zhodnotit výsledky svých studií a také vliv těchto osobností na současný kulturní život města.

Minulost města Lipníka je dlouhá a velmi bohatá - první písemně doložená zmínka o něm pochází už ze 13. století. S historií města samotného je pak samozřejmě spojena i historie jeho školství, a tím i literární oblasti kultury, protože většina pedagogických osobností, které v Lipníku působily, byla zároveň i literárně činná a naopak, téměř každý z literárních tvůrců měl vazbu na některou z lipenských škol.

Dá se říci, že rozvoj a podpora vzdělanosti vždy v největším měřítku závisely na postoji těch, kdo měli moc a finanční možnosti, a těmi byli zpočátku církev a majitelé panství. Šlechtické rody, kterým lipenské panství během staletí náleželo, patřily vždy k těm předním, jejich členové zastávali nejvyšší funkce nejen v markrabství moravském, ale i u královského dvora. V letech 1286 – 1447 to byli páni z Kravař, zastánci Husova učení a podporovatelé husitství, kteří na svá panství přivedli kněze podobojí. I další majitelé, Vok ze Sovince a Albrecht z Postupic, podporovali husitské hnutí a následně i Jednotu bratrskou, která do města přišla. Většina tehdejších obyvatel Lipníka tedy nepatřila ke katolíkům. Vilém z Pernštejna, který panství získal v roce 1474, byl sice katolík, ale velmi tolerantní.

Od roku 1553 patřilo město Lipník rodu Ludaniců. První faktickou zmínkou o existenci školy v Lipníku je pak listina z roku 1569, kterou Václav z Ludanic potvrzuje městu *starou* výsadu, „že jen jeden, a to při kostele ustanovený učitel může vyučovati“. Je pravděpodobné, že tuto „výsadu jedné školy“ si město nechalo znovu potvrdit kvůli bratrské škole, jejíž působení je ve městě doloženo od roku 1500. Bratrská škola, navzdory tomu, že „byla tak zřízena, že i cizozemci sem na učení posílali“ (BAĎURA, 1919, s.104), nebyla v oblibě ani u města, ani u šlechty, a našla zastání teprve u Kateřiny z Ludanic, na jejíž přímluvu Petr Vok v roce 1585 bratřím školu povolil.

Od zadluženého Rožmberka však získal panství rod pánů z Vrbna, kteří zde vládli až do roku 1620, tedy do bitvy na Bílé hoře. Na rozdíl od předešlých majitelů panství byli Bruntálští z Vrbna německé národnosti a protestantského vyznání a jejich příchod do Lipníka označuje profesor Mráček za počátek poněmčování města. Jiří Bruntálský z Vrbna dal postavit v Lipníku nový zámek a při něm i kostel sv.Trojice a školu pro německé obyvatelstvo augsburského vyznání, tedy pro luterány. Tak vznikly ve městě německé školy, které zde v různých podobách přetrvaly až do roku 1918.

Jiří Bruntálský z Vrbna zemřel po Bílé hoře ve špilberském vězení a lipenské panství se dostalo v roce 1620 do vlastnictví rodu Dittrichštejnů. Nastala doba protireformace. Dřívější protestantští rivalové – luteráni a čeští bratři – museli na příkaz nového majitele panství kardinála Dietrichsteina roku 1622 svorně město opustit, a tím zanikly i jejich školy.

Vedle jezuitského řádu byli do Lipníka roku 1634 povoláni i piaristé, kterým byla přidělena bývalá luterská škola, aby zde mohli naplnit poslání svého řádu – výchovu a vzdělání chlapců. Piaristický školský systém se lišil od jezuitského svou osvěceností a tolerancí. Již v roce 1763

se zde začíná vyučovat česky a pražský provinciál řádu dokonce doporučuje, aby byla při této výuce používána Komenského díla, což bylo známkou velké moudrosti a tolerance. Tím, kdo doporučil češtinu jako vyučovací jazyk, byl Gelasius Dobner, piarista, který v Lipníku také působil, a který je považován za zakladatele kritického českého dějepiscetví. Ale i další významné osobnosti nalezneme mezi absolventy lipenské koleje. Například Antonín Remigius Mašát, skladatel, filozof a teolog, nebo Jan Neff, který se později jako mecenáš zasloužil o založení české reálky v Lipníku. Tím nejznámějším je však bez pochyby Gregor Mendel, přírodovědec, zakladatel genetiky a objevitel zákonů dědičnosti.

Piaristé působili v Lipníku až do roku 1884, poté se o další vzdělávání dětí staralo město. Byly zřízeny školy české a německé, přičemž však vlivná německá menšina neustále brzdila rozšiřování českých tříd, takže čeští žáci byli v nevýhodě.

Významným milníkem rozvoje vzdělanosti a především českého školství se stalo založení české reálky. Lipenští vlastenci o ni začali usilovat v době, kdy na Moravě byly pouze čtyři české školy tohoto druhu oproti dvanácti německým. V roce 1895 byl ve městě ustaven Školský spolek, jehož cílem bylo založit ve městě školu vyššího typu - instituci, která by byla centrem národního života, posilou českých občanů Lipníka, kteří byli navzdory zrušení poddanství v roce 1850 stále ovládáni německou menšinou. Na tento významný počín vzpomíná na stránkách místního tisku Záhorské kroniky první ředitel české lipenské reálky František Jansa. Především zdůrazňuje, že založení školy by nebylo možné bez významného finančního přispění Jana Neffa, lipenského rodáka, který na tento účel daroval 10 000 zlatých. Popisuje také rivalitu mezi českou reálkou a německou „truceálkou“, kterou si němečtí radní založili krátce po založení reálky české, a také poznamenává, že „*bylo nutno lid naučit, aby poslal děti do školy.*“ Lipenští nevěděli, co jejich dětem škola přinese, tak „*nechávali schopné chlapce raději doma.*“ (JANSA, 1936)

Dalšími významnými osobnostmi, spojenými s českou reálkou v Lipníku byli například iniciátor vzniku Školského spolku JUDr. František Brzobohatý, lingvista a autor učebnic z oboru chemie Rudolf Kout, který se stal druhým ředitelem reálky, nebo Zdeněk Franta, překladatel z angličtiny, autor prvního českého překladu Thoreauovy knihy „Walden čili život v lesích“, Wellsových „Světových dějin“, „Duše národa“ od Halla Fieldinga a mnohých dalších.

O rok dříve než reálka, v roce 1894, vznikla v Lipníku jiná důležitá vzdělávací instituce - Zemský ústav pro hluchoněmé. Byl postaven jako internátní zařízení pro stovku neslyšících moravských dětí ve věku od šesti do čtrnácti let. I zde byla až do roku 1908 úřední řečí němčina, v níž byly psány i učební osnovy. Hlavním cílem bylo naučit neslyšící děti mluvit a také odezírat ze rtů. Zároveň ústav usiloval o to, aby se neslyšící děti naučily přibližně totéž, co děti zdravé v obecné škole, aby z nich vychovala „*pokud možno soběstačné členy společnosti lidské.*“ (SYNEK, 1933, s.68) Od roku 1930 až do začátku nacistické okupace zde byl ředitelem Hubert Synek, jeden ze zakladatelů a propagátorů péče o děti s vadami řeči a autor odborných knih na toto téma. Jeho spolupracovníkem byl od roku 1936 profesor Ladislav Štejgerle, rodák z blízkého Velkého Újezda, jehož význam pro rozvoj specializovaného školství je také nezanedbatelný. Lipenský ústav byl jeho prvním učitelským místem. Po únoru 1948 byl Ústav pro hluchoněmé přemístěn na Svatý Kopeček u Olomouce a od roku 1958 funguje v budově Základní škola Hranická.

Po vzniku samostatného Československa samozřejmě německé školy v Lipníku zanikly a české školství se začalo rychle rozvíjet. V roce 1933 už ve městě fungovala mateřská školka, chlapecká a dívčí škola obecná, chlapecká a dívčí škola měšťanská a reálka. Činnost všech škol pak negativně poznamenaly až obě světové války. Během první z nich většina školních budov musela sloužit jako vojenské lazarety, za druhé války pak některé školy využívali okupanti, v jiných byly naopak ubytovány rodiny, vystěhované ze zabraného Sudetska.

Od konce druhé světové války pak prošlo lipenské školství stejně jako v celé republice mnoha proměnami, všechny školní budovy si však do dneška zachovaly svůj původní účel. V současné době funguje v Lipníku jedna soukromá a dvě státní základní školy, jedna škola pro děti se speciálními potřebami, osmileté gymnázium, Střední škola elektrotechnická a Střední škola stavební.

2 PEDAGOGICKÉ A LITERÁRNÍ OSOBNOSTI LIPENSKA

Jak bylo již v úvodu řečeno, Lipník nad Bečvou se nemůže chlubit osobnostmi, které by svým vzhlasem nějak výrazně překročily rámec regionu, v němž žily a tvořily. Z pohledu působitě však má jejich práce neocenitelný význam, neboť jí bohatě přispěli k rozvoji kultury a vzdělanosti tohoto místa.

TOBIÁŠ ZÁVORKA LIPENSKÝ

(1533 - 1612)

Časově nejvzdálenějším autorem, kterým se chci ve své práci zabývat, je evangelický kněz a spisovatel Tobiáš Závorka Lipenský. Rok jeho narození je nejistý, jsou uváděny letopočty 1533, 1553-1555. V jeho rodině se pravděpodobně vyznávala českobratrská víra, v Lipníku navštěvoval bratrskou školu, později se však na svých cestách setkal ve Slezsku s luterány, a ačkoli své rodné město opouštěl jako vyučený krejčí, po roce 1578 už se zřejmě stal luterským duchovním. Jeho kněžským působištěm bylo nejprve jeho rodiště, pak Slavkov, Vsetínsko, Olší na Tišnovsku a mezi léty 1592 a 1597 také Bystřice pod Hostýnem. Jako farář a děkan pak působil v Doubravníku, kde měl na zodpovědnost církevní záležitosti na celém panství.

První Závorkovou publikací byl zpěvník *Zpívání pohřební staré i nové*, které roku 1592 vydal nákladem Pavla Katharyna z Katharu. Roku 1602 byl v Praze vytištěn jeho kancionál *Písně chval božských*, který „obsahoval na 1200 písní, hymnů a antifon a stal se tak nejrozsáhlejším českým tištěným zpěvníkem doby předbělohorské.“ (MALURA, 2004, s.151) V písních využíval Závorka jak lidové motivy, tak i staré liturgické písně či překlady, a jeho kancionál se stal podnětnou inspirací českému spisovateli a kazateli Jiřímu Třanovskému při tvorbě jeho vlastního zpěvníku s názvem *Cithara sanctorum*. Jak uvádí Jaroslav Kanyza, kancionál „v krásné úpravě čítá přes 1100 stran notovaných písní, mezi nimiž jsou zařazeny i písně proti Turkům.“ (KANYZA, 1965, s.55)

Malura v poznámkách ke svému příspěvku uvádí, že bylo velmi obtížné určit, které z písní v kancionálu pocházejí přímo od Závorky, i když odborníkům napomáhaly *složitě konstruované akrostichy* s jeho jménem, které se v některých písních ukrývaly. Nakonec se podařilo vybrat 53 písní, jež se nenacházely ve starších pramenech a u sedmi lze s určitostí uvést jako autora Závorku. (MALURA, 2004, s.155)

Z knihy Josefa Jirečka *Rukověť k dějinám literatury české* cituje Baďura toto: „zvláštní při Závorkovi jest velká oddanost k městu Lipníku, kterou při každé příležitosti ve spisech svých veršemi a připojováním erbu své „patrie“ osvědčoval“ (BAĎURA, 1919, s.117).

Tento mimořádný patriotický vztah, péči a starost lipenského rodáka o jeho rodné město dokládá i erb Lipníka a báseň, jež nechal Závorka do svého kancionálu natisknout.

Prosí zde Boha za ochranu rodného města a do jedné ze slok jako kryptogram dovedně vkládá samotné jeho jméno, společně s novým významem, který v něm našel:

*A město Lipník, vlast' má milá,
mne jest v sobě vychovala,
kterěž ač od lip jméno má,
tím jménem vyznamenává,
že již **LÍP NIK**dy nebude,
až Kristus Pán k soudu přijde.*

...

*Nemoha jinak sloužiti,
vlasti se odměňovati,
prosím Pána Boha svého,
aby vlast' mou, v ní každého
ráčil ve své paměti míti,
chránil od ďábla, od smrti*

(BAĎURA, 1919, s.116)

V roce 1875 připadala Jirečkovi takováto nahlas vyslovovaná vděčnost „zvláštní“. Závorka však tvořil v době veleslavínské, kdy se bohatě rozvíjela česky psaná literatura i národní povědomí obyvatel českých zemí, které se pak zpětně odráželo v dílech tehdejších autorů.

Závorkův kancionál vyšel ještě ve dvou vydáních, a to v letech 1606 a 1620. Dalším jeho literárním počinem byla rozsáhlá bohoslužebná kniha *Pravidlo služebností církevních*, která vyšla v roce 1607. Jedná se o první tištěnou českou evangelickou agendu - příručku obsahující „*liturgické písně, modlitby a texty na všechny svátky a příležitosti v roce*“ (BAĎURA, 1919, s.116), kterou chtěl Tobiáš sjednotit různé způsoby vedení evangelických bohoslužeb. Snažil se při tom, aby to dobré ze starých zvyklostí zůstalo zachováno.

Kniha byla vytisknuta v tiskárně ve Velkých Němčicích, která patřila Tobiášovu synu Václavovi. Druhý syn Jiří byl farářem v Celbranicích a je autorem „Lipenského kancionálu bratrského“, který však zůstal v rukopise. Tobiáš Závorka Lipenský zemřel roku 1612 (objevuje se i údaj 1614).

FRANTIŠEK BRZOBOHATÝ

(1838 - 1914)

JUDr. František Brzobohatý, ačkoli nebyl místním rodákem, stal se ve své době hybatelem českého společenského života v Lipníku a také představitelem boje za české národní uvědomění. Nestal se sice učitelem, jak si přáli rodiče, nýbrž právníkem, český jazyk však miloval. Zejména hanácké nářečí, které hojně využíval, když se rozhodl bojovat proti společenským a politickým nešvarům své doby satirou. Své písničky, verše či epigramy, které si braly na mušku germanizaci, publikoval například v pražských Květech, Humoristických listech nebo v olomouckém Ječmínku či Hvězdě. V roce 1863 byla publikována jeho sbírka veršů a prózy zábavného charakteru pod názvem *Hořčice a křen čili moravské koření pro každé bolení*, kterou obohatil právě zpracováním několika žertovných hanáckých historek. V hanáckém nářečí byly také jeho politické satiry, které se dočkaly bohaté odezvy: *Listy z Vídně do Plešovca na Hané a Listy z Plešovca do Vídně*. Ať už to bylo z důvodu vlastní ochrany autora protiněmecké satiry nebo proto, že se podobné lehké žánry neslučovaly s jeho povoláním, používal Brzobohatý vtipné pseudonymy, vážící se k jeho luhačovickému rodišti, Kyselka Slanovodský nebo Smil Kyselka. Kromě těchto žertovných a satirických děl je František Brzobohatý také jedním z autorů seriózní učebnice nečekaného oboru – stenografie. Zareagoval totiž na výzvu Pražského spolku stenografů a pomohl upravit německou Gabelsbergerovu soustavu pro český jazyk. Výsledkem práce sedmičlenného týmu byla první učebnice českého těsnopisu *Těsnopis český*, publikovaná v roce 1863.

Do Lipníka, rodiště svojí manželky Růženy, se František Brzobohatý přestěhoval roce 1877 a zřídil si zde advokátní kancelář. V tomto malém městě ovládaném německou menšinou si mnohem silněji uvědomoval nebezpečí poněmčování a rozhodl se začít proti němu aktivně bojovat. Stal se duší vlasteneckých spolků, které začal krátce po svém přistěhování zakládat a jejichž cílem byla podpora a rozvíjení národního uvědomění českých obyvatel města. Už v roce 1880 byl členem městského zastupitelstva. O dva roky později založil ve městě odbor Ústřední matice školské, který se staral o české školství v Lipníku a v roce 1885 také Školský spolek, jehož hlavním cílem bylo založení české reálky v Lipníku, což se díky finančnímu daru lipenských vlastenců zdařilo. Díky němu rozvinul svoji činnost také čtenářsko-vzdělávací spolek Lípa, fungovat začala Tělovýchovná jednota Sokol.

Dnes už pravděpodobně nikdo dostatečně neocení, kolik trpělivosti a vnitřní síly musely Brzobohatého stát ty úporné boje o prosazení českého školství a češství v Lipníku vůbec. Přes veškeré jeho úsilí se mu bohužel nepodařilo dosáhnout toho nejdůležitějšího cíle, a to převedení správy města z rukou německých do rukou českých. Na počátku první světové války byl obviněn z rusofilství a vlastizrady a v prosinci 1914 na následky nemoci způsobené vyčerpávajícím vyšetřováním zemřel. Ve svém příspěvku „Zasloužilí národní pracovníci“ cituje profesor Mráček z nekrologu ředitele reálky Františka Jansy, který v něm vzpomíná, jak stál nad rakví zesnulého: „*Jeho hlava ovanuta byla svatým klidem – jako patriarchy. Patřil k občanům nejlepším, ke cti města a vlasti.*“ (MRÁČEK, 1933, s.74)

FRANTIŠEK PŘIKRYL

(1857 - 1939)

ThDr. František Příkryl nesporně náleží do okruhu osobností, které svou činností přispěly k rozvoji Lipenska jako národopisné oblasti. Nepůsobil přímo v Lipníku, nýbrž v okolních obcích, a teprve v roce 1933 byl jmenován hranickolipnickým děkanem. Je třeba jej však zmínit jako vydavatele a autora *Záhorské kroniky*, periodika, které se stalo významným zdrojem informací a rozvoje národního povědomí a kulturního života obyvatel. Záhorskou kroniku začal vydávat v roce 1891 a než přestala v roce 1910 především z důvodu nedostatku financí vycházet, vydal šest ročníků, do nichž sám přispíval především archeologickými a historickými články.

Už jeho doktorská disertační práce byla zaměřena na studium místního působení věrozvěstů Cyrila a Metoděje. Jako amatérský archeolog se i dál věnoval mapování cyrilometodějských památek na Moravě, především ve Chříbech. Na základě svých poznatků se pak snažil rekonstruovat misijní cesty obou bratří, a to nejen na Moravě ale i za hranicemi. Jeho stěžejními díly byly publikace *Ss.Cyrill a Method v památkách starožitných na Moravě a ve Slezsku*, *Zeměpisný zlomek o zemích Slovanů v IX.stol.v Mnichově, Valašsko v pra-a předvěku* a *Památky sv. Cyrilla a Metoda*. Ačkoli nebyl badatelem a archeologem v pravém slova smyslu (bývá řazen mezi tzv.romantické archeology, protože se ve svých studiích opíral často pouze o ústní lidovou tradici), jeho Kronika dodnes slouží jako podklad pro další historiky a badatele. (FIŠMISTROVÁ, 2005) Vzdělaný a talentovaný kněz četl v patnácti jazycích, psal v osmi jazycích a vedle svých archeologických bádání se věnoval shromažďování lidových pověstí, obyčejů a zvyků, tradovaných v místech jeho působení.

Kromě Záhorské kroniky byla řada jeho článků uveřejněna např. v Časopisu vlastivědného spolku muzejního v Olomouci, Lidových listech a dalších tiskovinách.

V roce 2012 vyšla kniha s názvem „Chřiby po hradských cestách“, v níž její autoři následují P. Přikryla na jeho cestách Chřiby. Jeden z autorů Jiří Jilík v rozhovoru ke knize říká: *„František Přikryl při vyhledávání stop věrozvěstů v Chřibech objevil a prozkoumal řadu dnes již zapomenutých hradisek, mohylových polí, studánek, kamenných křížů a dalších památek, které jsou historickou pamětí krajiny, byť ne všechny jsou velkomoravské. V letech 2009 – 2010 se vydávali po „hradských“ členové Expedice Chřiby. V nové knížce vynášejí ze zapomnění vše, co zaznamenal na svých cestách Chřiby František Přikryl.“* (JILÍK, 2012)

JOSEF KLVAŇA

(1857 - 1919)

V roce 1936 vzpomíná František Jansa na stránkách Záhorské kroniky na svého kolegu z gymnázia v Uherském Hradišti, kterému bylo v roce 1895 jako prvnímu nabídnuto místo ředitele na nově vzniklé lipenské reálce. Tím kolegou, který zmíněné místo odmítl s tím, že má v Lipníku rodiče, a že by tedy *„neměl volnou ruku a těžko by prosazoval svou vůli mezi vrstevníky od let chlapeckých“*, byl Josef Klvaňa. (JANSA, 1937)

Narodil se ve Vídni, ale už o tři roky později se rodina přestěhovala do Lipníka. Zde také Klvaňa absolvoval piaristickou školu a jako první lipeňák pokračoval ve studiu na Slovanském gymnáziu v Olomouci. Zásluhou Jana Neffa, který jej finančně zajistil, mohl pak pokračovat ve studiu přírodních věd a především mineralogie na Karlově univerzitě. Ze svého dětství na Záhoří si však také uchoval lásku k lidovým tradicím a folklóru. *„(...) popsal záhorský kraj několikrát. Znalť jej dobře již ze svého dětství, neboť všichni příbuzní, strýčci a tetičky ze Záhoří, přicházeli ke Klvaňům do Lipníka skoro každé pondělí na trh.“* (ŽŮREK, 2011)

Po ukončení studia působil jako profesor biologie na gymnáziích v Uherském Hradišti a Kroměříži a věnoval se národopisu této oblasti, který začal jako jeden z prvních dokumentovat prostřednictvím fotografie. Ještě dnes jsou jeho snímky krojů využívány, a jak píše Žůrek ve svém článku, *„Klvaňův fotografický rukopis (...), je velmi dobře čitelný a rozeznatelný: na jediném záběru se snažil zachytit kroj několika generací, ve sváteční i obřadní podobě, a z několika pohledových úhlů tak, aby zachytil jeho celkovou siluetu i detail. Josefa Klvaňu lze právem označit za klasika národopisné fotografie – lidový oděv*

na Moravě zachytil v období jeho maximální diferenciace na několika stech skleněných negativech, které testamentárně odkázal Moravskému muzeu v Brně a Slováckému muzeu v Uherském Hradišti. (ŽŮREK, 2011)

Snažil se zmapovat oblast Moravského Slovácka z hlediska krojů a jejich vlastností, výšivek, pojmenování jednotlivých kusů oděvu apod. *„Klvaňova soukromá sbírka starých moravských výšivek se srovnávacími doklady z Čech a Slovenska patří k nejvýznamnějším na Moravě.“ (BAHENSKÁ, 2012)* Na základě shromážděných poznatků vydává knihu *„Lidové kroje na Moravském Slovácku“* a mnohé další.

Jeho odborné publikace se týkají především geologie, mineralogie a petrografie, zvláště vyvřelin, např. *„O třetihorních sopečných horninách na Moravě a ve Slezsku vůbec a bánovsko-bojkovických zvláště“ (1885) a „Petrografický příspěvek k poznání vyvřelých hornin na Moravě a ve Slezsku“ (1889).* Hodně cestoval a přispíval do řady odborných časopisů u nás i v zahraničí. Spolupracoval také s Musejním spolkem v Brně, připravoval podklady pro vydání *„Vlastivědy Moravské“*, jejíž první díl vyšel roku 1897. Byl jmenován prvním ředitelem kyjovského českého gymnázia, které po něm nese dodnes jméno.

FRANTIŠEK JANSÁ

(1858 – 1944)

František Jansa se stal prvním ředitelem nové lipenské reálky, na jejíž založení daroval Jan Neff celých 10 000 zlatých. V roce 1895, kdy se škola otevírala, pracoval jako profesor na gymnáziu v Uherském Hradišti. Místo ředitele bylo nejprve nabídnuto jeho kolegovi Klvaňovi, který je však z výše uvedených osobních důvodů odmítl. Jansa toto místo přijal. Když na stránkách Záhorské kroniky vzpomíná na pětadvacet let svého působení v Lipníku nad Bečvou, je z jeho vzpomínek velmi patrné, a on sám to v posledním dílu doslova říká, že nově založenou školu, o níž bylo třeba tak bojovat, vnímal jako „své dítě“, které jen velmi nerad opouštěl. Vždyť to byl právě on, kdo na první schůzi českého obecního výboru podal návrh na zrušení smlouvy obce a moravského zemského výboru, a také na zrušení německé reálky. A z poetických slov, jimiž popisuje město i okolní přírodu, lze vycítit, že to nebyla jen škola samotná, co mu přirostlo k srdci. Jeho aprobací byla sice fyzika a matematika, miloval však i historii. Stal se členem redakčního týmu, díky němuž vznikla ještě i dnes velmi významná publikace *„Lipník nad Bečvou – město a soudní okres“* z roku 1933, zpracovávající historii Lipníka od jeho raných počátků až do třicátých let minulého století.

JAN BAĎURA

(1859 - 1933)

Pater Jan Baďura byl jedním z absolventů lipenské piaristické koleje. Vzdělání získané následně na Slovanském gymnáziu a teologické fakultě v Olomouci pak využil nejen v kněžské službě, ale také v oblasti vlastivědné a historické. Lipenský region mu může být vděčný za cennou publikaci „Lipenský okres“, vydanou ve Vlastivědě moravské v Brně v roce 1919, v níž P. Baďura shromáždil výsledky svého studia historických pramenů týkajících se Lipenska, a která nyní slouží jako vítaný zdroj informací pro další badatele. Kniha popisuje lipenský okres s pohledu zeměpisného i přírodovědeckého, obsahuje fakta o hospodářských poměrech, náboženských i duchovních, zahrnuje školství a zabývá se i historií jednotlivých obcí okresu.

RUDOLF KOUT

(1876 – 1950)

Chemik Rudolf Kout působil na lipenské reálce od roku 1900 a o devatenáct let později vystřídal Františka Jansu na pozici ředitele. Byl to mnohostranně talentovaný muž – ve svém oboru vydal řadu učebnic, ale kromě toho měl také jazykové nadání. Během svého života ovládl osm cizích jazyků, co jej však nejvíce zaujalo bylo nářečí užívané v Lipníku. Zaujalo jej natolik, že začal vytvářet *Slovník lipenského nářečí*, který byl v roce 1932 publikován v Záhorské kronice a jeho jazykovědné pojednání bylo zařazeno i do knihy „Lipník nad Bečvou – město a soudní okres“ z roku 1933.

Koutovým záměrem bylo „*podat pokud možno úplný obraz zdejšího nářečí po stránce lexikální.*“ (KOUT, 1932) Svůj slovník pojal jako diferenční, uvádí pouze slova, kterými se nářečí liší od řeči spisovné i od lidové češtiny východních Čech, odkud pocházel. Došel ke zjištění, že některá spisovná slova zní v lidové češtině nepřírozně a strojeně, kdežto na Moravě jsou mnohdy úplně lidová. U jednotlivých slov uvádí i způsob užívání, např. všeobecně, žertovně, posměšně, apod. Jak píše, rád by u každého moravského slova určil „*po jaké oblasti až je rozšířeno, ale určití to, na to nestačí jeden člověk. K tomu by muselo býti mnoho sběratelů, každý v jiném kraji a potom někdo, kdo by jejich práce sebral dohromady a porovnával. A toho se dne již těžko dočkáme.*“ (KOUT, 1932)

ANTONÍN FRÖHLICH - FREL

(1894 - 1970)

Jméno pedagoga Antonína Fröhliche-Frela je spojeno především se *Záhorskou kronikou* – vlastivědným sborníkem Záhoří a Pobečví, jehož vydávání v roce 1925 obnovil a po celých dalších dvacet pět let byl jeho redaktorem a vydavatelem. Tento sborník pod jeho vedením znovu začal poskytovat širokou nabídku informací, zajímavostí i zábavy a osvěty z nejrůznějších oborů lidské činnosti. Vždy však byly jeho články spojeny s kulturou a tradicemi regionu. Do Záhorské kroniky přispívali učitelé, spisovatelé, historici, ale také třeba úředníci či rolníci, nebo lidé nějakým způsobem významní, působící ve veřejném životě. Proto mohli čtenáři ve sborníku najít stati týkající se historie i archeologie, pohádky i místní pověsti, články o turistice a regionálních pamětihodnostech, pranostiky a zajímavosti o přírodě a hospodářství, apod. Záhorská kronika vycházela až do roku 1950, kdy bylo její vydávání zastaveno, navzdory jejímu kulturnímu i vlastivědnému významu pro region Záhoří. Antonín Fröhlich byl další z všestranně nadaných osobností, které pozitivně ovlivňovaly kulturní a společenský život města i jeho okolí, především v oblasti hudby a folklóru.

JAROSLAV KANYZA

(1906 – 1982)

Spisovatel a pedagog Jaroslav Kanyza se narodil 25. dubna 1906 v rodině lipenského pekaře a své dětství prožil v blízkém Týně nad Bečvou. Reálku studoval v rodišti a před maturitou přestoupil na klasické gymnázium do Kroměříže s cílem zlepšit svůj latinský jazyk. Po maturitě v roce 1926 studoval francouzštinu, češtinu a filozofii na brněnské univerzitě a následně krátce působil v brněnské univerzitní knihovně. Po ukončení studia nastoupil v září 1933 učitelské místo na reálce v rodném Lipníku, kde působil až do roku 1941, kdy byla škola nacisty uzavřena. Profesor Kanyza odešel na Reálné gymnázium do Přerova. Už v roce 1943 však byl nasazen na nucené práce do Polska, odkud uprchl. Později našel zaměstnání v lipenské tiskárně. Po skončení války působil několik let v brněnském a ostravském rozhlasu, byl také členem Moravské filharmonie i členem Pěveckého sboru moravských učitelů, kde nejen zpíval, ale „*vynikl také jako intelektuálně disponovaný konferenciér s jazykovou potencí, jež udivovala nejen na domácích koncertech.*“ (KOLÁŘ, 2006).

V roce 1951 se přestěhoval do Olomouce, kde se stal ředitelem Krajského vlastivědného muzea. V roce 1953 získal doktorát z pedagogiky na Palackého univerzitě, od roku 1958 učil

na gymnáziu v Hejčíně až do odchodu do důchodu v roce 1970. Zemřel 12. června 1982 v Olomouci. Jeho synem je známý herec a malíř Jan Kanyza.

Profesor Jaroslav Kanyza byl talentovaný pedagog, spisovatel, historik a znalec národopisu lipenského regionu, který s vlasteneckým zanícením popisuje v nejednom svém literárním díle. Z hlubokého citu k rodnému městu se vyznává i v lyrickém sonetu, který Lipníku věnoval – zvučí v něm dojetí a obdiv k dávné historii, promlouvající ze starobylých podloubí tak typických pro Lipník, láska k lidem, kteří svým životem propojují minulost se současností a kterým přeje novou budoucnost.

RODNÉMU MĚSTU

*Čas odkapává kroky historie
a moudrost brousí léta do krásy
když na podloubí slunce vyhlásí
boj tmám. Tu rodákova nostalgie*

*zní s Michalem, jenž ze zvonice bije,
a s budoucností města pohrá si,
až k míru se nám obzor vyčásí.
Vždyť v starých zdech lid novou dobu žije.*

*Kéž tato doba najde nové slovo
pro město Bratří, město Zikmundkovo,
a pošeptá je srdcím tichounce*

*v té usebrané podvečerní chvíli,
kdy v kašen šum zní zvonů hlas tak milý:
že láska je jak prsten - bez konce.*

(KANYZA, 1965, s.7)

Literární činnost dr. Kanyzy byla poměrně obsáhlá. Psal povídky, básně, biografie a studie, týkající se osobností jeho rodného kraje, jako byli např. Kout nebo Klvaňa. Byl spoluautorem „Knihy o Lipníku n. B.“, kterou jeho báseň „*Rodnému městu*“ otevírá. Kromě toho přispěl

Kanyza do publikace ještě dalšími dvěma statěmi. První z nich, *Křivolaké cesty kultury*, se zabývá historií a kulturou města Lipníka od jeho vzniku až do roku 1926, kdy zemřel lipenský básník a literát Bartoš Vlček. Druhý příspěvek *Báseň a pravda* je věnován velkému lipenskému mecenáši Janu Neffovi, jenž byl svému vnukovi Vladimírovi předobrazem pro literární postavu Jana Borna v jeho románovém cyklu. Vladimír Neff však s biografickými údaji nakládal velice volně, a proto se Kanyza rozhodl obraz starého pana Neffa ukázat v pravdivějším a pozitivnějším světle.

Kromě české historie se zabýval i národopisem Pobečví, zvláště Záhoří, tamější lidovou písní a slovesností a jeho práce, v nichž zachycoval především minulost svého rodného kraje, byly často uveřejňovány v nejrůznějších časopisech a sbornících. Vrchol jeho literární tvorby je však v beletrii. Jako své první dílo publikoval *Helštýnské pověsti*, v roce 1961 následovala novela *V městě kardinálově*, která čtenářům ukazovala Lipník a jeho obyvatele v době pobělohorské. Historicky přitom vychází z Palackého a Jirásky.

Spisovatel Bohumír Kolář označuje ve svém příspěvku u příležitosti sta let jeho narození Jaroslava Kanyzu za „výsostného intelektuála“ a vyzvedává jeho mimořádné znalosti nejen v oblasti češtiny a české i světové literatury, ale také v latině a francouzštině. Jak poznamenává, „*autor nikdy netvořil bez hlubokého vnitřního zaujetí. Snad právě proto je ve všech jeho pracích evidentní opravdovost a potřeba oslovit, (...)*“ (KOLÁŘ, 2006) Čteme-li Kanyzovy práce, musíme dát Bohumíru Kolářovi za pravdu. Jeho příspěvky v Knize o Lipníku nad Bečvou dokládají, že musel být mimořádným pedagogem, který ovládal neocenitelné umění zapálit své studenty pro přednášenou látku. Jeho stati o historii Lipníka nejsou jen suchopárným výčtem dat a událostí. Každé z nich profesor Kanyza vdechl život, popsal ji tak, aby čtenáře vnitřně oslovila, aby v něm zanechala nějaký pocit. Oslovuje čtenáře, obrací se na ně s řečnickými otázkami. Používá jazyk nejen odborný, hovoří-li například o architektuře nebo geografii, ale i poetický, formuluje věty jako umělecké dílo a vykresluje svým čtenářům před očima obraz středověkého Lipníka, jako kdyby v něm sám stál. Nelze při tom necítit jeho náklonnost k době husitské a česko-bratrské, kdy až s hmatatelným dojetím popisuje nucený odchod Českých bratří z Lipníka, a nechť ke všemu, co představovalo pobělohorskou protireformační dobu, zejména dvouleté působení jezuitského řádu. Přesto však i tomuto období naší historie, kdy v Lipníku vznikly piaristické školy, přiznává „*ideál vzepjatého katolického náboženství, v jehož duchu pomáhala vytvářet uměleckou podobu*“. (KANYZA, 1965)

Profesor Jaroslav Kanyza byl bezpochyby obdařen výjimečným charismatem a pedagogickým nadáním, protože mnohý z jeho studentů ještě po letech vzpomíná na roky, kdy jej na gymnáziu vyučoval, jako například Ladislav Rusek, pedagog, výtvarník a básník, kterého profesor Kanyza vyučoval na lipenské reálce v době protektorátu český a francouzský jazyk. Mnohokrát zavzpomínal na jeho hlas, který dokázal studenty strhnout a pohltit, majestátní zjev a na vliv, který tato osobnost měla na jeho další život: *„Opět slyším jeho poněkud hrdelní, jakoby zastřený hlas, který s velkým citem a z paměti recituje dlouhé ukázky z Máchova Máje. Znovu teď slyším tu pomalou kadenci slov, znovu vychutnávám hromadění zvuků táhlých samohlásek a zvláště pak kumulaci dvojhlásky OU, znějící v jeho podání opravdu jako houpání zvonu (...) V těch černých časech okupace byly takové verše - a takto s láskou přednášené - něčím jako infuzí živé vody do stydnoucí krve národa, jehož jsme byli my, studenti, snad nejvíce zraňovanou tkání. Dodnes jsem vděčen panu profesorovi Kanyzovi za tento dávný podnět pro další můj život.“* (RUSEK, 2004) Někdejší student také vzpomíná na to, jak jim „jeho pan profesor“ zpíval, například francouzskou hymnu, jejíž revoluční slova nabyly v době okupace zcela mimořádného významu: „(...) profesor Kanyza zůstává vytrvale v popředí vlivem svých slov, svých postojů, své mimořádné kultivovanosti...“ (RUSEK, 2004)

JAROSLAV POLKA

(1938 - 2000)

Jaroslav Polka, rodák ze Soběchleb u Lipníka, byl člověk mnoha zájmů v nejrůznějších oborech lidské činnosti, ale lidé, kteří jej osobně poznali, si jej vážili především jako výborného vypravěče a citlivého posluchače, který navzdory svým vážným zdravotním problémům dokázal lidem naslouchat a dát jim pocit porozumění. Věnoval se zejména literatuře a lidové slovesnosti rodného kraje. Dětství prožil s vyprávěnkami své babičky a maminky a jako dospělý se pak začal blíž zajímat o příběhy a pověsti, které se na Záhoří tradovaly v ústním podání. Začal je u starých pamětníků vyhledávat a sbírat, a to nejen pohádky a pověsti - později také lidové zvyky a písně nebo například tradiční místní recepty. Na začátku devadesátých let začal své pověsti publikovat v regionálním tisku. V roce 1992 *„Pověsti malého městečka“* v časopise Lipové listy a o rok později *„Hrst pohádek ze Záhoří“*. V měsíčníku Lipenský region pak v roce 1997 vycházel soubor pověstí a pohádek, které byly podle autorova přání uspořádány pod názvy *„Smích a pláč moravského*

městečka" a „Moravské pohádky a pověsti Lipenského Záhoří“.

Zajímavé je, že i když se jedná o regionální lidové pověsti, Polka ve svých dílech nepoužívá záhorský dialekt, pouze hovorový jazyk (naštval se, doplantal se), historismy a archaismy (rathaus, rynek, škorně, fysikus, knecht, právovárečný dům, apod.) Osnova jeho příběhů je jednoduchá. Používá krátké věty bez spleťtých konstrukcí a přiměřené jazykové prostředky, přesto však jeho pověsti nejsou určeny pouze dětem. Při vyprávění se nevyhýbá ani krutosti tehdejšího života, například užívání tzv. práva útrpného, vypráví o těžkostech života dospělých a také o mnohých lidských nectnostech, jako jsou alkoholismus (*Jak se na rathausu přestalo pít*), lakota (*Peří na rynku*), vzájemná nesnášenlivost (*Dvě Terezy*) nebo manželské neshody (*Radní Petr*). Pojmenovává je ale laskavým a humorným způsobem, tak aby pověsti mohly číst i děti. Čtenáři se dozvědí nejen něco o tom, jak se žilo v minulosti, ale získají i poučení, že každá špatnost bývá potrestána. Jak říká Jaroslav Vacek ve svém článku k příležitosti 60. narozenin Jaroslava Polky, jeho pověsti „*provokují fantazii a současně nenápadně vychovávají*.“ (Vacek, 1998)

LEONA ZEZULOVÁ

(1959 - 2005)

Leona Zezulová je jedna ze dvou lipenských rodaček, které v mé práci zastupují současné básnířky. Byla především hudebnicí, vyučovala hru na klavír na lipenské umělecké škole, avšak kromě hudební tvorby se v posledních letech svého života věnovala i poezii. Její první a zároveň poslední sbírka „*Kam mizí touha*“ vyšla v roce 2005 paradoxně právě v den, kdy Leona Zezulová náhle zemřela.

Lyrickou sbírku vydalo nakladatelství Alisa v edici Básníci třetího tisíciletí. V její anotaci napsal básník Břetislav Kotyza: „*Ženská poetika bývá zastřena lehkým mušelinem. Leona Zezulová tak nečiní, nabízí otevřené srdce a přímost pohledu, což není běžná devíza. Začtete-li se do jejích veršů, vydáte se s ní cestou necestou za hledáním naplnění základního lidského citu – lásky. A za nejednu báseň jí v duchu poděkujete.*“ (KOTYZA, 2005)

Autorčiny básně lze najít také v almanaších Milostná poezie, Básníci třetího tisíciletí a Současná poezie 2005.

Sbírka *Kam zmizí touha* opravdu nabízí ryze ženský pohled na svět – lyrické verše plné jemnosti vyzařují emoce spojené s láskou (*Jasně zření, Kupčení s láskou, Emoce, Kouzlo okamžiku*). Autorka snaží se pojmenovat vztahy mezi mužem a ženou, charakteristické

vlastnosti obou pohlaví a těžkosti z toho vyplývající (*Ó ti muži, Muži a emoce*). Báseň *Hra očí* například vykresluje touhu ženy po hlubším poznání muže a utrpení, které jí způsobuje jeho nedůvěra. Ve *Vzdálených vrcholcích hor* zase odhaluje spletnost a náročnost postupného sbližování, hledání cest jednoho ke druhému, hledání vzájemné důvěry, naděje ve společný život. Verše odrážejí i problémy vzájemné komunikace v moderní době – *Čekání u mobilu*, *Kontrola spojení*, *Záznamník*. Ve sbírce nechybí ani příroda či aktuální témata ekologická, jako je *Strom života* nebo *Regulace řeky Bečvy*:

*Když pohár přeteče
matičku Zem učešeš
vlnami svými očištnými
bolestí lidem srdce otevřeš*

(ZEZULOVÁ, 2005)

Sbírka je rozdělena do čtyř částí: *Básně pro letce* zahrnují díla, která spojuje motiv letu, létání, ať už jsou to přímo ptáci nebo třeba vrtulník. V této části zmiňuje autorka také přímo místa spojená s jejím životem – Lipník, Helfštýn, Jeseník.

Druhou část, *Básně pro mého muže*, věnovala Zezulová manželovi. Jsou hodnotné tím, že v nich vyznává svoji lásku milovanému muži, bohužel však občas používá velice triviální rýmy, které jejímu vyznání nesvědčí. Vzniká dojem, jako by autorce před vydáním sbírky chyběla zpětná vazba nezaujatých čtenářů. V této části sbírky lze nalézt také úvahy o životě (*Nelítuj, Moudrost života*) a báseň *Lítost*, která podle mého názoru náleží ve sbírce k nejlepším:

*Lítost jak šedé mraky
na duši doléhá
svazuje ptáky
volného dýchání
Ramena sevřená
jak křeček v kleci jsem
Zdál se mi krásný sen
že my dva chvíličku
byli jsme jeden*

(ZEZULOVÁ, 2005)

Autorka však nepostrádá ani vtip a nadhled, jak ukazují básně *Ufňukaná*, *Mlsná jako kočka*, nebo *Zamyšlení nad sebou*.

Třetí část sbírky s titulem *Básně pro tebe* nešetří slovy se silnou emocionální konotací - 'touha, něha, láska, doteky, polibky', najdeme v ní i erotické motivy (*Jednota*). Čtvrtá část *Kdo za to může* jako by vysvětlovala mužským čtenářům pocity ženy zejména ve chvílích, kdy je jejich vzájemná komunikace něčím narušena. Zde autorka nejvíce otevírá své nitro, oslovuje především mužského čtenáře a snaží se, aby pochopil, aby nahlédl do hloubi ženské duše. Bohužel právě tyto básně nejvíc utrpěly autorčinou snahou dát dílu formu klasického, vázaného verše, v němž nebyla dostatečně obratná. Přesto se domnívám, že kdyby život dopřál Leoně Zezulové víc času, aby na svém poetickém umění mohla pracovat, dočkali bychom se další literární osobnosti, kterou by se mohl Lipník nad Bečvou pyšnit.

4 ALENA NÁDVORNÍKOVÁ

(*12. 11. 1942)

Je zvláštním faktem, že se jménem lipenské rodačky Aleny Nádvorníkové se návštěvníci města nikde nesetkají. Nezmiňuje se o ní ani místní tisk, ani informační centrum, a ani webové stránky města, které jinak uvádějí každého významnějšího člověka, který byl nějak s lipenským regionem spojen. Přitom je to umělkyně nadaná v mnoha směrech, která slaví úspěch nejen v českém uměleckém světě, ale na rozdíl od ostatních uváděných osobností i v zahraničí.

Narodila se jako Alena Bretšnajdrová 12. listopadu 1942. Na Palackého univerzitě v Olomouci vystudovala český jazyk, literaturu a výtvarnou teorii a výchovu a až do roku 1996 pak s několika přestávkami na univerzitě přednášela dějiny moderního umění.

Už během studia se zaměřila na výtvarnou tvorbu 20.let minulého století. Svoji diplomovou práci *Výtvarný projev kolem Devětsilu* obhajovala u Václava Zykunda, iniciátora vzniku surrealistické Skupiny Ra, a toto setkání mělo patrně rozhodující vliv na její budoucí výtvarné zaměření. Když byla obnovena Surrealistická skupina kolem Vratislava Effenbergera, stala se Nádvorníková v roce 1972 její aktivní členkou. Účastnila se například samizdatových sborníků Surrealistické skupiny, jako byly *Otevřená hra* (1978), *Sféra snu* (1983), *Proměny humoru* (1984) nebo *Opak zrcadla* (1986) a jako překladatelka se podílela na sborníku *Zlato času*.

V roce 1978 se provdala do Francie, měla možnost cestovat po Evropě a také příležitost uspořádat několik výstav, vlastních i souborných. V roce 1987 se vrátila do Prahy a do roku 1990 pracovala jako redaktorka v nakladatelství Odeon. Společně s Ivem Puršem také redigovala ineditní revui *Gambra* (1989) a podílela se na obnovení surrealistické revue *Analogon*, kde také publikovala své texty a od roku 1992 tam působila jako redaktorka. Od roku 1997 se věnuje výhradně vlastní tvorbě a ediční a výstavní činnosti.

Alenu Nádvorníkovou lze bez přehánění označit za jednoho z hlavních propagátorů surrealistického umění u nás. Od 90.let začala seznamovat veřejnost s tímto uměleckým směrem, který byl po desetiletí zakázaný, prostřednictvím četných výstav, jako byla například výstava děl André Massona v roce 1993 nebo výstavy *Český surrealismus 1929–1953* (Praha 1995) a *Surrealistická obraznost a kresba* (Praha 1997). Sama vystavovala mnohokrát své kresby, účastnila se řady surrealisticky zaměřených skupinových expozic doma i v zahraničí. V roce 1996 se úspěšně habilitovala na UP Olomouc souborem studií *K surrealismu*, který vyšel knižně v roce 1998, a v němž shrnula své teoretické práce zabývající se surrealismem a uměním art brut.

Art brut neboli umění v původním, surovém stavu je další oblast, jejíž propagaci se Nádvorníková s velkým západem věnuje. Jedinečnou je v tomto směru její monografie z roku 2008 s názvem *Art brut v českých zemích* a s podtitulem *Mediumici, solitéři, psychotici*, která nabízí *dosud nejrozsáhlejší a nejucelenější přehled o tvorbě téměř padesáti autorů z Čech, Moravy a Slezska za posledních více než sto let.* (KOLÁŘ, 2008). Podtitul knihy výmluvně naznačuje, jaké osobnosti se tomuto druhu umění věnují. „*Pojmem art brut se v současné době po celé Evropě označuje tvorba osobností, jež k výtvarné tvorbě přistupují z vnitřních pohnutek, nerespektují žádné směry, kánony a tendence a vyjadřují se osobitou malbou, jež pramení z jejich naturelu, popřípadě specifické polohy jejich myšlení, cítění a prožitku* (KOLÁŘ, 2008) . Autory jsou často lidé trpící duševními poruchami, v jejichž důsledku se ocitají izolovaní ve svém vlastním světě, často na okraji společnosti. Jejich tvorba je bezprostřední, nesvazovaná výtvarným vzděláním. Mediumní autoři obvykle tvoří pod vlivem spiritistických zkušeností, solitérní umělci a psychotici promítají do svých obrazů specifické vnímání světa, často pozměňované jejich duševním stavem. Proto také není možno v jejich dílech hledat nějaké zákonitosti či atributy, které by naznačovaly, že se jedná o art brut. Jak Nádvorníková zdůrazňuje, *"projevy art brut nejsou podobně jako u symbolismu*

či surrealismu podřízeny stylové jednotě... ale osobitě individuální realizaci". (GABRIEL, 2008)

Je zřejmé, že je to právě ta ničím nespoutaná osobní svoboda ve výtvarném projevu, která Nádvořníkovou k tomuto druhu umění přitahuje. V rozhovoru, který Česká televize uvedla v roce 2013 hovoří o svém výtvarném zaměření a uvádí surrealismus jako o směr, který ji uchvátil „*osvobozením ducha, tendencí vidět zázračno ve všem, v obyčejných věcech, v náhodě.*“¹ Jako důležitou skutečnost uvádí, že její díla, ať už štětcovou nebo s perem kombinovanou technikou, jsou „*velmi autentická, nepremeditovaná, předem nepromyšlená a nezáměrná. Jde o to ne vykreslit nějaký konkrétní tvar; ale tvary, které kolem nás šrotují, ve vnějším světě, vnějším vesmíru, kosmu, i v mikrokosmu naší hlavy. I když se zdá, že jsou to jenom volné kresby, je člověk samozřejmě neustále ovlivňován realitou kolem.*“²

Jak říká, těší ji nacházet propojení, nacházet analogie mezi různými věcmi, jako jsou například obrazy a předměty v jejím pokoji, uváděné do souvislostí kresbami přímo na stěny bytu. V jejím tvoření je pohyb, změna, nemá ráda statické umění. Dá se říci, že předem neví, co se z její kresby na konci vyvine.

Prvky, které zdůrazňuje tako typické pro svou práci výtvarnou, platí stejně i v její tvorbě literární. Přestože je Alena Nádvořníková u nás i ve světě známá především jako výtvarnice, od devadesátých let vydala také několik sbírek poezie, často doplněných i výtvarnými pracemi.

Jako úplně první jí byl v roce 1965 publikován bibliofilský cyklus *Kresbobásně*, volně inspirovaný tvorbou Guillaumea Apollinaira a jiných francouzských básníků, kde podstatnou roli hraje právě grafická podoba básní. V interview pro pořad Futurama, které vzniklo v říjnu 2011 u příležitosti její retrospektivní výstavy v Českém centru v Paříži a současně vydání její dvojjazyčné, česko-francouzské monografie, hovoří Nádvořníková o své dlouholeté sepiatosti s Paříží a francouzským uměním:

„České výtvarné umění souvisí s francouzským projevem, u mne o to spíše, že jsem dlouhá léta, od začátku normalizace, součástí Surrealistické skupiny. (...) Ve Francii jsem taky byla vdaná, jezdila jsem tam od roku 1965, kdy jsem prvně začla dělat to, čemu říkám kresbobásně

1KLÍMOVÁ, Lucie. Alena Nádvořníková: Umělecké dílo je jako ptačí hnízdo. [online] 30.9.2013

[cit. 2014-02-20] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/244127-alena-nadvornikova-umelecke-dilo-je-jako-ptaci-hnizdo/>

2KLÍMOVÁ, Lucie. Alena Nádvořníková: Umělecké dílo je jako ptačí hnízdo.

(...) vznikly jako výraz obdivu k Paříži, Baudlerovi, k Apolinairovi, k básníkům městské poezie. (...) To, co mě drželo v Paříži, byla také francouzská literatura, francouzské básnictví, které mám ve značné oblibě.“³

Knížečka *Kresbobásně* je půvabné pestrobarevné leporelo, tvořené dvanácti stránkami jednoduchých, rukou psaných básniček a komentářů, doprovázejících stejně jednoduché perokresby. Svojí lehkostí a hravostí ilustrují mládí i nadání tehdy pětadvacetileté autorky, a také její vztah k Francii a k Paříži.

Soustavněji se však Nádvorníková začala básnictví věnovat teprve na počátku devadesátých let minulého století. Postupně vyšly básnické sbírky *Praha, Pařížská. Události, hry a vlakové básně* (1994), *Uvnitř hlasů* (1995), *Vzpomínky na prázdniny* (1997), *Kompoty noci, krystaly dne* (1999), *Děje* (2001), *Osmadvacet lehkých prostoročasových básní* (2003) a *Sopky a tratě* (2006). Kromě toho v roce 2004 vyšel dvojjazyčný výběr z díla Aleny Nádvorníkové *Anebo ne / Ou bien non*. Všechny básně přeložil do francouzštiny Petr Král a knihu Nádvorníková opět doplnila vlastními kresbami. Další soubor byl vydán v roce 2013 pod názvem *Poesie*.

Jak píše literární kritik Jan Suk, jako výtvarnice autorka daleko přesáhla Teigův surrealismus, kterým byla ovlivněna, a dostala se mnohem hlouběji do „lidské psýchy, kde se výtvarný projev, gesto a pohyb ruky proměňují v myšlenku a myšlenka je výtvarným konáním zatlačována do sféry nevědomí a jungovsky vnímaného archetypu.“ (SUK, 2008)

Je zřejmé, že tento surrealistický náhled začala autorka uplatňovat i ve své básnické tvorbě, což Suk dokládá básní *Dějiny umění (Sandro)* z první sbírky *Praha, Pařížská*. Vidí v ní jednak stručné zachycení proměn, kterými surrealismus prošel, a jednak důkaz využití psychoanalytického přístupu, jímž je podle jeho názoru Nádvorníkově tvorba charakteristická.

„Sleduje ho, jak sahá po pomerančích,
nohy ve shrnovačkách (úplně vlevo).

Nejde jí
o onen rej plastických idejí
v průsvitných závojích (za jeho rameny),
ten z jeho hlavy,
který okouzluje jeho.”

(SUK, 2008)

³Uvnitř a vně Aleny Nádvorníkové. *Kulturama*. [online] 30.10.2011 [cit.2014-02-20] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/141118-uvnitř-a-vně-aleny-nadvornikove/>

Suk zde vnímá surrealistickou imaginaci a fantazii, kdy záleží víc na tom, co „*pochází z lidské hlavy*“, tedy na niterném záměru tvůrce, než na viditelné formě a zpodobnění.

Projdeme-li básnické sbírky, které Alena Nádvorníková dosud publikovala, můžeme postihnout celou řadu dalších prvků, které se pro její poetiku staly typickými. Především jsou to již zmíněné postupy odkazující na surrealismus: kromě psychoanalytického vhledu do podvědomí je zde i využití spontánního psychického automatismu a volné asociace v navazování obrazů. Avšak zatímco při zcela automatickém psaní mohou vznikat až záplavy slov, Nádvorníková naopak verše redukuje, osekává a láme do fragmentů, aby tak zvýšila jejich dopad. Jak píše Marie Langerová ve svém doslovu k výběru *Anebo ne*, „*tělo textu skládají fraktury, zlomy, je to sadistické zacházení s jazykem, kostnice, která osvobozuje dech, skutečný vnitřní pohon básnických útvarů Aleny Nádvorníkové.*“ (NÁDVORNÍKOVÁ, 2004, s.170) Při psaní také vychází z vlastních zážitků nebo vzpomínek, což se se surrealistickým automatismem neslučuje.

Dalším typickým rysem autorčiných básní je kreativita, která velkou měrou využívá bohatosti českého jazyka, pohrává si s významy, formou i zvukem. Právě zvuková stránka slov je často mnohem důležitější než jejich obsah, uplatňuje se zde paronomazie a onomatopoeia, aliterace či asonance. Autorka využívá přesahů, metafor, personifikace. „*Charakteristické jsou náhlé významové posuny, zneklidňující jazyková hra, parafráze ustálených rčení anebo aktualizace gramatických variant*“ (SEDLÁČEK, 2007)

Už ve zmiňované první sbírce *Praha, Pařížská (události, hry a vlakové básně)*, která je oficiálním básnickým debutem Aleny Nádvorníkové, najdeme řadu nezvyklých metafor. Vzhledem k několika významovým rovinám, které nabízejí různé možnosti interpretace, mohou básně působit chaoticky. Přesto v nich lze nalézt vnitřní strukturu a nějaké jádro – vlastní pocit či prožitek, který chce autorka sdělit. „*Vlastní prožitek, z něž báseň pramení (...) je tak často klíčem ke smyslu básně.*“ (SEVERA, 2013)

Zvukové kvality řeči jsou ještě patrnější v jejích dalších sbírkách *Uvnitř hlasů (1995)* a *Vzpomínky na prázdniny (1997)*. Způsob jakým autorka komponovala první z uvedených sbírek označuje Jan Suk za metodu introvertního surreálního básnění. Nádvorníková zde prokládá rytmičné zvukné verše prozaickými záznamy snů, kousky vzpomínek, nesoucích nálady, miniaturami. Najdeme v ní i tuto krátkou vzpomínku na matku, která v několika

slovech a asociacích dokáže obsáhnout mnoho s autorčina citu:

Za dveřmi sřeží mi
hrůzu a bezmezná meze.
Můj obrázku, řekla,
a myslela to tak.

Kytice Jahody Růže
Žežhulice Opuštěná Skřivánek
mami.

(NÁDVORNÍKOVÁ, 1995)

Slova druhé sloky navozují pocity krásy, sladkosti a příjemných vůní, nechybí ani hříčka se slovy (žežhulice), navození pocitu osamělosti, skřivánek jako symbol nebe ve výši.

Obsah druhé ze sbírek napovídá sám název: *Vzpomínky na prázdniny*. Ústředním motivem jsou zde vzpomínky na místa, jež autorka navštívila, na které se ale s odstupem času už nabalily nové významy. „*Vývolává to pocit, jako bychom tato místa už jednou, v jiném nebo předchozím životě, navštívili, sáhli si na jejich proměnlivou tvář, otázali se na ně ústy sfingy v sobě nebo intelektuálním zázemím, tedy opakovaně onou předvybaveností, která je známa z analýzy vidin a iluzí a z Freudova “výkladu snů,*” říká k této sbírce Jan Suk. (SUK, 2008)

Dalším literárním dílem Aleny Nádvorníkové je sbírka *Kompoty noci, krystaly dne* z roku 1999. Název vyjadřuje dualitu, v níž probíhá lidská existence, prolínání denní reality a nočního snění. Sbíрку charakterizuje deníkový způsob básnění, větší úsečnost a frázovitost, důraz na rytmus a dynamiku. Znovu zde najdeme veršované záznamy snů, v básních se autorka se zaměřuje na detaily světa, jenž ji obklopuje a hledá pro ně nové významy. „*Vzpomínky na dětství, podobající se někdy Štyrského hrůzným hrám, záblesky marných, neprožitých, “neuzavřených” lásek, opuštěnost nocí, jimiž se nemůže sen prodrat k dennímu světlu, jsou základními leitmotivy této tíživě básnické “noční můry*”. (SUK, 2008)

Zatímco předchozí sbírky sestavila autorka do určitých celků a nejlépe do nich člověk pronikne, pokud se je tak snaží vnímat, v *Dějích*, obsahujících básně z let 1999-2000, se od tohoto trendu odklání. Básně spolu navzájem nesouvisejí, figuruje zde především hravost a variabilita, ať už jazyková či obrazová (základní vlak, mezní potámie), opět je kladen důraz na fonetickou stránku slov :

*A minulost? Jak porouchaná vrána
v nádrži věků skučení
pískání, hučení. Raději*

*plavuň vidlačku
sporýš lékařský
a pampelišky propříště*

(NÁDVORNÍKOVÁ, 2001)

Protiváhu těmto odlehčeným a hravým veršům tvoří cyklus kreseb, které nevznikly v souvislosti se sbírkou, a kterými Nádvorníková později básně proložila.

V porovnání s předchozí sbírkou je *Osmadvacet lehkých prostorových básní* (2003) opravdu mnohem lépe uchopitelných pro čtenáře, který se s „nadrealismem“ ve verších teprve seznamuje, i když i zde najdeme příznačné kouzlení se zvukomalebnými slovy čistě jen pro potěchu ucha, kdy se člověk jen s námahou pídí po nějakém významu:

*„Hrad v houštině“ spílají
špačci (chalcedon v soumraku?)
Dobromysl sluší*

*i v čele nepřítele
když chamrad' pešek
okolo s věncem chodí, chtě nechtě.*

*A hry hřadů na vratech?
Veřejně
tma hřeje.*

(NÁDVORNÍKOVÁ, 2003)

Jsou zde ovšem i o mnoho příjemnější díla, která tak nenamáhají čtenářovu představivost a spíš hladí svou nečekanou jednoduchostí:

Miluji neděli. Proč?

No kvůli pondělí

prales mysli (nekonečná práce bohů)

rozdělím pomocí kompasu

tu voda, lehká a světlá, marná

tu modré bobule a zelené listí -

i oriflamme

mám, tak

pískám si „týden v barvách“

natrhám větvy, připravím kytice -

(NÁDVORNÍKOVÁ, 2003)

Znovu se setkáváme s typickými atributy autorčiny poetiky: s asonancemi, aliterací, s nezvyklými slovy, archaismy (šlář, krakorce) nebo odbornými termíny (chtónický rok, epidaury) apod. „ (...) *znovuobjevování slov a jejich významů* – Nádvorníková vytváří svět, v němž vedle sebe stojí něha, pobouřený sarkasmus i sebeironie.“ (SEDLÁČEK, 2007)

Nepočítáme-li dvě souborné publikace, je poslední dosud vydanou sbírkou Aleny Nádvorníkové kniha *Sopky a tratě* z roku 2006. V ní se autorka opět vrací k úsečnému stylu *Dějů*, znovu klade maximální nároky na čtenářovu představivost a schopnost asociací, a stejně jako ve všech svých předchozích literárních dílech může vyvolat prvotní dojem, že způsob, jakým utváří své básně je barbarský a šílený. Z proudu slov, která jsou kladena na papír téměř bez jakékoli viditelné významové souvislosti, někdy jen těžko můžeme určit a pochopit, co vlastně měla autorka na mysli, dokonce i vytušit nějakou její náladu či pocit je obtížné (snad až na výjimky jako je báseň *Mytologie*).

Autorka píše spisovnou češtinou, kterou občas ozvláštní nepříliš známým slovem jako je *lotofág*, *šibolet* nebo *zuáv*, francouzskými výrazy nebo přímo neologismem: *nabřesklá nebesa*. Využívá všech již zmiňovaných básnických tropů a figur - personifikace (*ozobané boty podzimů*), velmi časté aliterace:

„*Sluší se naoko spát, jak / jinak. Pobertové / se potácejí z petřína který prý hoří,*“
paronomázie:

„*Mladý epileptik / leptá / poránu bibli (kralické vydání) líp / se mi spí už jen v zinkoklihu*“
nebo onomatopoeie:

Za předmět vzruchů / si vyber řinčivé (v nejzuřivějším přestaň) / objednaný karbonář namířil k nádraží. (NÁDVORNÍKOVÁ, 2006, s.44)

Zvláštností je, že téměř v každé básni této sbírky autorka použila nějaké místní nebo historické jméno, vždy však s malým písmenem, jako by se chtěla vymknout všem pravidlům, včetně pravopisu:

Nocí i dnem / trouchnivější zámky, mravenci / předou a krocaní je zpěv //
vůkolní lodi z kolbišť / k nezemským výspám míří / s medzilaborci v patách.//
Na konopišti kvete vřes / a všechny ranní světy / do skříní poschovávali

(NÁDVORNÍKOVÁ, 2006, s.39)

Provokuje také nezvyklým dělením slov na konci sloky:

*Při náhražkovém běhu
co střelí v nočním závalu
do žvanivých? Nepoko-*

*je přece, v úžasu strnou
a dlužníkům nezůstane
ani ruka v ruce, když*

(...)

(NÁDVORNÍKOVÁ, 2006, s.41)

Pro člověka neznalého surrealistického umění může být velmi těžké proniknout do poetiky Aleny Nádvnorníkové. Je-li přivyklý klasické formě vázaného verše nebo nejvýš verši volnému, nad prvními stránkami jejích sbírek začne propadat panice a jako tonoucí bude zoufale máchat kolem sebe rukama ve snaze něčeho se zachytit – něčeho, co by mu dávalo

smysl, co by mělo alespoň nějakou logiku. To však nemůže očekávat. Ani jako výtvarnice Nádvorníková netvoří klasická díla jako krajinky, portréty nebo zátiší, a stejně jako se její surrealistické obrazy vymykají zavedeným tvarům a formám, tak i její verše nabourávají čtenářova konvenční očekávání a asociace, které by se mu snad automaticky nabízely ve spojení s konkrétními výrazy. Čtenář tak zmateně listuje knihou, pročítá jednu báseň za druhou v úporné snaze nalézt alespoň jediné zrníčko logiky, alespoň jedinou sloku, kde by si mohl s úlevou říct Aha, chápu! a potvrdit tak sám sobě, že na tom ještě není s inteligencí tak zle, ale pořád nic nenachází. Čím déle však čte, tím silnější má pocit, že mu ten nedostatek logických provázaností vlastně nevadí – že se mu naopak líbí ta svoboda a ničím neomezované jazykové řádění, to žonglování se slovy a spojování nespojitelného, ta barvitost a víření mnohotvárného jazyka bez ohledu na to, je-li výsledek pro něho smysluplný či nikoli. A o tuto svobodu Aleně Nádvorníkové jde, svobodu, kterou mají výtvarným vzděláním nesvazovaní mediumici, solitéři a psychotici tvořící v art brut. „*Autorka vytváří specifický svět – především díky imaginaci či asociacím – doplněný a dotvořený originálními jazykovými prostředky, které však působí v kontextu básně, sbírky i celého básnického díla přirozeně, nestrojeně a především objevně.*“ (SEVERA, 2013)

Je opravdu překvapující, že se o této významné rodačce v Lipníku nemluví, že pokud jsou zmiňovány lipenské osobnosti, nikdy mezi nimi její jméno nefiguruje. Snad je svým nadáním pro malé město příliš velká a neuchopitelná, stejně jako byl před sto lety Bartoš Vlček.

5 BARTOŠ VLČEK

„*Vlček je básníkem touhy. A vnitřně existuje jedině touhou. Základním datem vědomí je u něho pálení, neukojitelná touha, z níž roste každé jeho dílo... Touha je mu přímo životním osudem.*“ (GÖTZ, 1925, s.4)

Takto charakterizuje dramatik a literární kritik František Götz svého kolegu a přítele, jednoho z nadějných autorů dvacátých let dvacátého století, Bartoše Vlčka. Ti, kdo znají Vlčkovu tvorbu, musí mu dát za pravdu – touha je nejmarkantnějším motivem, spojujícím většinu jeho básnických i prozaických děl. Kde se však vzala ta touha, a vedle ní ta neustálá nespokojenost a neklid, které vyčteme z jeho básní, povídek, kritik a fejetonů?

Bohatostí svého nadání i životním osudem bývá Vlček často přirovnáván k Jiřímu Wolkerovi – stejně jako Wolkerův, i jeho život byl poznamenán nemocí a utrpením, stejně jako on pak

v mladém věku uprostřed tvůrčí práce zemřel. Mezi faktory, které měly vliv na jeho tvorbu byl však navíc jeden, který Wolkeru minul – osobní účast v první světové válce.

Zatímco Jiří Wolker se ve své vlasti proslavil, dílo Bartoše Vlčka zůstalo zasunuto v archivech a starých knihovnách. Neoprávněně.

Vlček nebyl lipenským rodákem. Narodil se 22. října 1897 v Růžďce u Vsetína, tedy na Valašsku, a byl na to celý život hrdý. Chtěl se stát učitelem, ale dřív než se stačil postavit za katedru, vstoupila do jeho života první světová válka a už nikdy tak docela neodešla. Její důsledky si s sebou nesl dlouhých deset let - deset let žil a bojoval s následky zranění hlavy, k němuž došlo sotva tři měsíce po jeho příjezdu na italskou frontu, a které se nikdy nepodařilo zcela vyléčit. Možná právě toto neustálé vědomí smrtelnosti jej pohánělo stále něco dělat, být činný, aktivní.

Vlček strávil ve vojenských lazaretech celé dva roky, než jej v posledním válečném roce znovu poslali do Itálie na frontu. Těsně před koncem války byl zajat a vstoupil do legií, do tzv. domobraneckého praporu. Tak poznal Itálii - zemi, která ho očarovala a jejíž jazyk a literaturu si tak zamiloval, že se později stal překladatelem a propagátorem moderní italské literatury.

Domů do vlasti se Vlček vrátil v roce 1919 a ještě téhož roku nastoupil jako učitel na obecné škole v Lipníku nad Bečvou, v malém městě, které se čerstvě osvobodilo od nadvlády německé menšiny a užívalo si konečně dobyté volnosti ve všech směrech – politickém, kulturním i sociálním. Zdálo by se, že mladý učitel, který „poznal svět“, který je sečtělý a vzdělaný, hladce zapadne do společnosti lipenských občanů a bude se s nimi dělit o nabyté zkušenosti. Opak však byl pravdou. Snad se lipenští báli o své národní spolky, které si kdysi tak těžce museli vydobývat. Snad si říkali, že přece jen je Vlček příliš mladý, než aby jim radil, jak mají vést svůj kulturní život. Narazil na nepochopení, odmítání a nakonec na pomluvy a otevřenou nevraživost, kterou nebyl s to pochopit.

Po tom, co prožil během války a krátce po ní, sdílel myšlenku své generace, že je třeba vybudovat nový svět a vytvořit nového člověka, tak aby utrpení ze světa zmizelo. Citlivě si všímal každé sociální nespravedlnosti a tyto motivy jsou v jeho díle také velmi časté.

Ve svém novém působišti však měl pocit, že se lidé urputně brání změnám a zuby nehty se drží svých tradičních jistot a zvyklostí. Ve svém fejetonu z března 1923, který byl otištěn

v Moravskoslezském deníku, hovoří s hořkostí o tom, s čím se v Lipníku setkal. Fejeton má všeřikající název „*Anonymní dopis*“.

Zdá se, že původcem všech těžkostí a problémů, které Vlček měl s lipenskou společností, byla jeho touha po klidu a odpočinku, s níž do Lipníka přišel. Po letech válečných útrap si toužil odpočinout, proto se zřejmě zprvu izoloval od společenského života města, a to byl kámen úrazu – měšťané si jeho odtazitost vyložili jako neúctu, on měl naopak pocit, že se mu příliš mísí do soukromí, s úmyslem jej kontrolovat.

Zpočátku se snažil vyjít vstříc, snažil se pomáhat a byl aktivní, kde bylo potřeba. Představa města však byla patrně jiná, a tak se Vlček brzy dostal do konfliktu s jeho zájmy.

„Cítil jsem, co zatuchlého je v těch lidech. Jaká strašlivá úzkost, aby někdo nepřišel a nepodrazil židli, na níž po léta seděli, a tak jistě, bezpečně a teple seděli. Aby někdo nepřišel, jenž by přinutil k pohybu, k myšlení, jenž by vyrazil okna a vyvětral... Taková byla bázeň z průvanu, že vlastní děti zatracovali, nařikaly-li, že je jim dusno...“ (VLČEK, 1979, s.136)

Vlčkovy představy o tom, jak by měla vypadat kultura ve městě, byly diametrálně odlišné. S ním přišla do Lipníka moderní doba, moderní literatura a poezie. Spolu se stejně mladými přáteli se snažil ze všech sil, aby tímto směrem zavál čerstvý vítr. Hovoří o přednáškách, divadle, uměleckých večírcích a debatách. Vděku se však nedočkal. S pocitem, že je zneužíván, odmítl dál pro město pracovat, až nastal mezi ním a městem boj, který trval celý jeden rok, a který vyvrcholil zákeřnými anonymními útoky na jeho osobu. U vzdělaných lidí nedokázal Vlček takovouto pokleslost pochopit. *„Nikdy nezapomenu, jak nízkých a odporných zbraní užívali ti otitulovaní pánové, obchodníci, (...) Neštíteli se ani té nejhorší: denunciaci, odstranění z města tím, že mařili existenci nepohodlného člověka pomluvami a posměšky. A čím více jsem se bránil, tím urputněji napadali, už ne ani snad z nějakých důvodů zásadních, ale prostě z rozkoše, protože jich bylo mnoho – a já byl sám.“* (VLČEK, 1979, s.137)

Po tomto těžkém roce (zřejmě 1921) přestal Vlček s místní společností úplně komunikovat. Doslova se uzavřel před okolním světem do soukromí a začal hledat potravu pro svou uměleckou duši jinde: na rodném Valašsku, v přírodě, v milované Itálii a jiných jižních zemích a především v uměleckých komunitách velkých českých měst, kde měl mnoho přátel, včetně Jiřího Wolkera. Snad právě ta odloučenost, ta nemožnost realizovat se v místě svého

působení byla zdrojem jeho energické aktivity na jiných polích. Začal se zajímat o literární dění na Moravě, kontaktoval mnohé mladé moravské literáty a inicioval vznik časopisu, který by propagoval moderní formy poezie a prózy. Výsledkem společného snažení byla Literární skupina založená v září 1921 a její moderní revue Host, jež se svým zaměřením na mladou generaci moravských literárních tvůrců záměrně odlišovala od brněnského Kola moravských spisovatelů, které sdružovalo spíše starší a konzervativnější umělce. Vůdčí osobnost Literární skupiny a tvůrce jejího programu František Götz zvolil jako jednotící tvůrčí směr expresionismus. Dalšími členy byli například Lev Blatný, Čestmír Jeřábek a Miloš Jirko. Zajímavými svědky tohoto tvůrčího období jsou dopisy, především od Jiřího Wolker, první náčrt titulní stránky prvního čísla Hosta, a mnohé další dokumenty, jež lze nyní nalézt mj. v pamětní síni Bartoše Vlčka v bývalé piaristické koleji. Bohužel, odpovědi Vlčkovy se dosud nepodařilo dohledat.

Už od počátku skupina velmi dbala na kvalitu publikovaných děl a také na „novost“. V březnu 1921, kdy se Host teprve připravoval, Wolker Vlčkovi píše:

„Rozhodně vám radím: nic se starými! Mimo Mahena, Demla a Durycha dají se klidně hoditi přes palubu.(...) A u mladých, zvláště u prvotín, velmi přísný výběr, aby časopis neměl přichut' nedochůdných studentských časopisů. (...) Neměl-li by nový časopis přinésti něco nového, pak je zbytečný. (...) ...časopisy nejsou proto, aby měli mladí lidé kam psáti, ale aby co nejvíce lidí mohlo číst, přemýšlet a jednat tak, aby jejich činy měly i ozvěnu v budoucnosti.“ (VLČEK, 1979, s.282)

Z dalších dopisů Wolker Vlčkovi je vidět, jak moc se Vlček kolem Hosta i Literární skupiny angažoval, a také to, že mezi oběma básníky se rozvinul důvěrný kolegiální vztah – vzájemně si mezi sebou posílali svá díla, aby je ten druhý podrobil kritickému pohledu a přátelsky poradil.

Souběžně s Literární skupinou vznikl také Devětsil, seskupení autorů orientované stejným avantgardním směrem, které však bylo silně zaměřeno na komunismus a proletářskou poezii. Literární skupina byla na rozdíl od Devětsilu apolitická, a to byl také důvod, proč z ní Jiří Wolker nakonec odešel. Přátelství s Bartošem Vlčkem však přetrvalo. Dokladem je pohlednice z Tatranské Poljanky z listopadu 1923, kde se Wolker Vlčkovi omlouvá, že nemůže k jeho knize nic napsat, protože kvůli vážnému zdravotnímu stavu už nesmí číst ani psát.

I Vlček kvůli názorovým neshodám po čase Literární skupinu opustil - údajně byl vyloučen pro *kritický výpad na Kalistu* - (KUBÍČEK, 2002, s.207), jeho dílo však nese rysy expresionismu, tak jak jej Literární skupina prezentovala – úvahy nad zkažeností a úpadkem světa, beznaděj nad sociální situací poválečné doby a naléhavou potřebu z trosek vybudovat nový svět a nový život, plný přátelství a bratrské pomoci.

Kromě Literární skupiny a jejího časopisu publikoval Bartoš Vlček i v mnoha jiných českých a moravských časopisech, například v Literární hlídce přerovského Obzoru, kde působil jako redaktor, v Moravskoslezském deníku, Lidových novinách a v četných dalších listech.

Kromě vlastního jména používal také pseudonymy Lupulus či J.Javor. Mezi lety 1921 – 1925 publikoval přes 600 literárních i cestopisných fejetonů, článků a různých polemik a literárních kritik, které vznikly z jeho potřeby sdílet své zážitky z prázdninových cest a vyjadřovat se nejen k moderní literární tvorbě, ale i k soudobým problémům mladé československé republiky, sociální nespravedlnosti a k lidským těžkostem vůbec.

Kromě těchto příspěvků Vlček samozřejmě vydal i řadu knih, obsahujících jeho prozaická a především poetická díla. Jeho úplně prvním autorským počinem byla sbírka *Slavnosti večerní*, která shrnovala jeho tvorbu z let 1920-21. V roce 1923 pak vyšla sbírka *Vzpoura samoty*, o rok později *Milenci (Báseň o šesti zpěvích)*, sbírky próz a povídek *Nevděčné lásky: žerty vážné a nálady* a *Marný zápas*.

V roce 1924 také prezentoval divadelní hru *Učeň*. S uvedením na divadelní prkna však neměl úspěch, nepomohl dokonce ani Karel Čapek, na kterého se Vlček obrátil. Sociální drama o třech dějstvích bylo poprvé předvedeno na žakovském představení elevů Národního divadla ve Stavovském divadle v Praze 11.12.1926, jako vzpomínka na předčasně zesnulého autora. Poslední Vlčkovou sbírkou, kterou ještě stihl sestavit, ale která vyšla již posmrtně, je kniha lyrických veršů *Jen srdce*, která byla vydána v roce 1926.

Jedním z podstatných zdrojů mé práce je výbor z díla Bartoše Vlčka, který v roce 1979 pod názvem „Touha po životě“ sestavil František Valouch.

Pod titulkem *Malá autobiografie* hned v úvodu knihy dostává slovo sám Bartoš Vlček. Hovoří krátce o svém životě – jen velmi stručně se zmiňuje o svém rodišti, spíše se snaží čtenářům vysvětlit, jak se dostal k literatuře a k literární tvorbě, a co jej při ní nejvíce

ovlivnilo. V roce 1925, kdy tato stať vyšla, o sobě píše, že „*byl českým expresionistou*“ nejen ve svojí sbírce *Vzpouora samoty*, ale i jeho prozaické texty v knize *Marný zápas* že se nesou tímto směrem: „*Bylo to snad tím, že expresionismus svými výbušnými a násilnými způsoby jak se zmocňovati reality nejvíce se zamlouval mému divokému temperamentu dobyvatele (...) Snad proto je v mých prózách tolik sebou opilé krutosti (...) Protože jsem vždycky cítil, jak marný je zápas ducha nad hmotou, pravdy nad zlem, idylické potřeby člověka nad štvavým bojem.*“ Tehdy (v době, kdy jeho sbírky vyšly) se necítil být pesimistou – byl mladý: „*Tehdy má zahořklost byla skoro radostná, protože mi poskytovala příležitost k boji – a bez boje nemohl jsem žít.*“ O pouhé čtyři roky později vnímá zatrpklost a pesimismus jako fundamentální a osudovou součást své osobnosti. Je hluboce zklamán vývojem situace v Československu: „*Teprve dnes cítím, jak veliký hřích páchají na národu ti, kteří svým jménem podporují a kážou shnilou spokojenost s naším domácím chlívkem, točíce si palci na břiše.*“ (VLČEK, 1979, s.9)

Zdá se, že v těchto několika větách své autobiografie Vlček vystihl všechny hlavní motivy, které charakterizují jeho dílo: věčnou nespokojenost, pocity smutku a zklamání, živelnou touhu po lásce, pravdě a spravedlnosti a snahu vybojovat je pro sebe i pro ostatní. Často ve svých básních zpytuje sám sebe, velmi častým motivem jeho díla je samota. „*Zůstává celkem osamělým básnickým poutníkem, jemuž se poezie a literární tvorba vůbec má stát osobně vykupitelskou silou, metodou subjektivní a individuální introspekce, způsobem, jakým možno hledat těžiště zmítané osobnosti;...*“ domnívá se Jaroslav Nečas ve své stati, věnované 50.výročí básníkovu narození. (NEČAS, 1947)

Sbírka *Slavnosti večerní*, která Vlčkovi vyšla v Praze v roce 1923 je dedikována jeho manželce Heleně a zahrnuje díla z let 1920 – 1921. Námětově jsou to díla velmi různorodá – milostná, lyrická, sociálně laděná i protestující. Úvodní báseň, *Vzkázání básníkovu*, je apostrofou, prodchnutou mladistvým zápalem, toužebným očekáváním a odhodlaností vzepnout se až ke hvězdám. Následující *Lovec* hovoří o touze po lásce a opětovaném citu, o zklamání, ale i naději a otevřenosti světu („*dále jdu s otevřenou náručí*“). Uvědomuje si své mládí, jež mu dává sílu a odvahu, a bolesti, které život přináší, vnímá jako plodné a tvůrčí.

Jsou zde však i díla daleko méně optimistická. *Romance a Ještě večer* sdělují hořkost a trýzeň zklamání a nenaplněnosti v lásce. V básni *Hospoda* předkládá Vlček čtenářům popis všedního městského života, nudnou, dusivou atmosféru maloměsta, která v něm vzbuzuje nutkání

něčím provokovat, narušit tu nehybnou nudu. Ve sbírce se ozývají i dozvuky Vlčkových zážitků z války - báseň *Vojenský tábor v Kenyermeszö* je věnována Jiřímu Mahenovi, který jej jako mladého autora umělecky vedl. Znovu v ní oživuje ponurou atmosféru vojenských táborů a v závěru vyzývá Boha, aby zasáhl a proklel všechny, kdo na válce nesou vinu, jinak lidstvo nepřežije. V *Přemítání* se autor přirovnává k vojákům, pochodujícím se skloněnou hlavou do pole – vyslovuje zklamání a marnost svých snah něco začít, změnit. Můžeme se jen domnívat, že i zde mu byl inspirací jeho život v Lipníku. Báseň *Křičící pauza* je doslova graficky vyjádřenou zoufalou potřebou křičet, říct naplno a nahlas svůj názor.

Naopak překrásná lyrická báseň *Smutek ticha* dýchá klidem a usmířením:

*„A je to do osudu odevzdání,
když síla odporu je zlomena.
Pokorný potom bez reptání
na tvrdou dlažbu skloníš kolena,
duši ti projde teplá, měkká“
klidu řeka.“*

(VLČEK, 1923a, s.21)

I *Podzim* patří opět k těm optimističtějším - hovoří o lidském životě, o údělu člověka, který přináší práci, námahu ale i odpočinek, každého člověka čeká osud jiný a každý se s ním vyrovnává jiným způsobem. Požehnání náleží tomu, kdo obětoval všechno pro rodinu.

Básně *Tvé srdce...* a *Píseň o unaveném srdci* jsou psány v ženském rodě. Zatímco první z nich je milostná, eroticky roztoužená a naznačuje, jak by si básník přál, aby o něm žena smýšlela, druhá se zabývá jejím těžkým údělem – jak ve vztahu k mužům, tak k životu samotnému.

V básních, které jsou součástí sbírky, lze vystopovat jakousi autorovu rozpolcenost. Na jedné straně je tu mladicky odhodlaný *Lovec* a optimisticky laděný *Podzim*, na straně druhé *Tři akty*, ve kterých „mrazivý vítr přešel světnicí, do hlavy život třískl palicí, ... Konec. Zas ticho. Uzavřel jsem účty.“ (VLČEK, 1923a, s.33). Proti sobě stojí také svatebně nevinné a čisté *Nedělní ráno* a *Balada fanatická*, v níž je muž schopen si vzít ženu násilím, pokud se mu nepoddá. Tato nenaplněnost je námětem více Vlčkových děl, je pravděpodobné, že s ní ve svém životě musel zápasit, stejně jako s pocity deprese a zklamání, které se snažil vědomě přemáhat.

Sbírku uzavírá báseň *Úzkosti* motivem celoživotní touhy po zápasu, v níž básník žádá Boha o příležitost, aby mohl bojovat. Právě tato věčná revolta a bouření byly Vlčkovi často

vytýkány, budily dojem plané pózy: křik kvůli křiku, podle A.M.Píši „*násilnost, předstíraná eruptivnost, hlučnost výrazu*“ (PÍŠA, 1926). Lev Blatný, blízký Vlčkův přítel, však po jeho smrti v nekrologu napsal: „*Jeho odboj jakoby byl propadlý do nitra a neměl konkrétní, uchopitelný tvar (...) to byl ten zápas „se svou duší“, to byl ten vzdor až skoro násilně a uměle vyvolávaný, aby měl „jediné znamení, že dosud není mrtev.*“ (BLATNÝ, 1926)

Svou další sbírku *Vzpouře samoty* označil Vlček sám za expresionistickou a cení si jí mnohem víc než té předešlé, která jak sám říká, neměla *význam pro jeho vnitřní život a tvorbu*, protože v ní byly *verše citové* (VLČEK, 1979, s.286). Ve Vzpouře samoty najdeme bouřlivé motivy nespokojenosti, neklidu, depresí a smutku, které vyplynuly z jeho tehdejší osamocenosti: „*Ta strašná bázeň z osamocení bez jediné přátelské duše – ta samota, která současně žene do výše, nad zájmy lidí – tehdy byl jsem tak náměsíčný, daleko od života (...)*“ (VLČEK, 1979, s.287)

Báseň ve volném verši *Mým přátelům* byla publikována mj. v květnu 1923 v časopise Obzor. Začíná ironickým náhledem na autorův současný život, brzy však přechází do hořkého popisu utrpení a duševních zápasů, kterými prochází, boje se sebou samotným, který jediný dává jeho životu smysl.

Jako série velmi neobvyklých obrazů působí báseň *Sám*. Zde možná nejvíce je patrný vliv expresionismu, ke kterému se autor hlásí, ve smyslu deformací vnímané reality. Opět je tvořena volným veršem, básník zde používá metafory, přirovnání, rozrušuje text dělením slov, kurzívou. Vyjadřuje v ní marnost lidské pouti, touhu po osvobození, po volnosti.

Jak niterně se autor zabýval myšlenkami na zničený poválečný svět ukazuje nejlépe jeho *Báseň nejsmutnější*, v jejímž podtitulu je citát z Kiplingovy Knihy džunglí: *Jsme oba jedné krve – ty i já*. Jako zástupci světa zde figurují prašivý pes, pahýl stromu, starý muž a žena- matka. K nim autor mluví, o jejich utrpení, bolesti a bídě, v závěru básně se pak řadí vedle nich a doslova křičí (z úryvku je vidět, že zde už Vlček začíná pracovat i s grafickou podobou básní):

Jsme všichni jedné krve,
(pse, **pahýle**, **ŽEBRÁKU**, **ŽENO a JÁ** - -
Jsme jedné krve s rozbitou židlí, jež na půdě
pod prachem spí
se všemi smutnými předměty a zvířaty a lidmi

A všichni

křičíme po vzduchu, křičíme po volnosti
a křičíme po lásce,
prokletě krásný život je nad námi,
pod námi a kolem nás,
jen v nás je zima,
je smutek nejsmutnější, je ticho nejprázdnější

!.JE ŠÍLENÝ HLAD!

(VLČEK, 1923b, s.16)

Báseň *Druhá jarní noc*, kterou autor věnoval Wolkerovi, je psána formou fiktivního dialogu mezi těmito dvěma básníky. Zatímco Vlček vyslovuje svoje obavy o osud žen, lidí, světa, Wolker v jeho verších nabízí svůj nový pohled: už není třeba se o ženy starat, jsou rovný mužům, jsou sestrami a ne milenkami. Nebude už bolest ani sobecká radost, protože si lidé budou rovni. Ani o svět už není třeba si dělat starosti:

Vidíme v zrcadle hlubin rodit se nového boha:

My!

Hned nato ale Vlček ruší tento Wolkerův budovatelský zápal:

- a mezi stem vašich stínů a mezi mým osamělým
truchlivě mlčící řeka
nepřekročitelná
koná svou pout' - - (VLČ

(VLČEK, 1923, s.22)

I v této sbírce má samozřejmě své místo i žena a láska, i když je jí vymezen jen určitý prostor – žena je zde křižovaná (*První jarní noc*), nedostačující básníkově touze a rozletu (*Láska*), žena trpící (*Báseň nejsmutnější*).

Zajímavě ztvárněny jsou básně *Mrtvý hlas*, *Noc* a *Modlitba vzdoru*, psané volným veršem, kde autor využívá různých možností grafického výrazu – různé velikosti a tloušťky písma, rámečky, vykřičníky. Na těchto prvcích Vlček trval a považoval je za podstatnou součást díla. Co se motivů týče, častěji než v předešlé publikaci zde Vlček ve svých básních naráží

na Boha a náboženské symboly, především ukřižování (*První, Druhá a Třetí jarní noc, Láska, Mrtvý hlas, Modlitba vzdoru*). Zatímco ve Večerních slavnostech se ještě k Bohu modlí, vyzývá jej k činnosti, nyní už přímo vyčítá, obviňuje jej z lhostejnosti k lidem a odsuzuje jako zbytečného. V závěru básně *Láska* chce hledat boha v tmách, aby jej „*přinutil k poslednímu boji / za tvé, za mé, za všech lidí lepší příští* -“ (VLČEK, 1923b, s.26) Podobně revoluční náboj má i poslední báseň *Vykoupení*, kde básník vychází, aby našel Nového člověka, který se právě té noci zrodil (motiv Ježíšova narození v Betlémě).

V roce 1924 vydal Bartoš Vlček vlastním nákladem rozsáhlou báseň „o šesti zpěvích“ s názvem *Milenci*. Obsahem oněch šesti částí, šesti zpěvů, jsou různé pohledy na milenecký pár, muže a ženu v rolích, které jsou přítomny v životě každého člověka.

Zpěv první znovu uvádí motiv „nového člověka“. Forma, jakou je báseň psaná, evokuje biblické Vidění sv.Jana (*Viděl jsem ...*), básník oslovuje milenecký pár mariánskou invokací „milostiplní“. Ve druhém zpěvu figurují milenci Josef a Marie – opět biblická paralela. Josef je vojákem a Marie čekající ženou. Autor se snaží vyjádřit odlidštění, deindividualizaci vojáka, krátká a úsečná slova (napřáh', syk') navozují atmosféru kasáren. Marie je zde jako další oběť války. Druhý zpěv končí smrtí obou milenců (*JÁ: protože nechci zabít bratří. TY: abys nerodila mužů*) a odkazem na románové postavy vojáků z děl amerických spisovatelů Sinclaira a Dos Passose:

*Milenci obživlí,
na prahu ráje vás přijmou dva svatí:
Jimmie Higgins a Andrews John*

(VLČEK, 1924, s.9)

Motivem třetího zpěvu je „nerovný“ vztah sedláka se služkou ze statku – následkem letního milostného dobrodružství je žena těhotná, muž ji musí bránit proti pomluvám vesnických lidí. Vyzývá ženu jako požehnanou a těší se na dítě i všechny další.

Ve čtvrtém zpěvu promlouvá ženich – novomanžel o svatební noci ke své manželce, něžná a romantická báseň je psána vázaným veršem. Zpěv pátý má silný sociální motiv, Jan a Pavla jsou zde jako zástupci lidstva, jako Adam a Eva jsou nejprve nevinní, Jan-revolucionář však zabije člověka a je potrestán, Pavla dává život synovi, aby pokračoval v otcově díle.

Závěrečný zpěv je vlastně ódou na lásku, na milenecký vztah dvou lidí, plodný a požehnaný, z něhož se zrodí nový bůh – člověk.

Poslední, posmrtně vydané dílo Bartoše Vlčka s názvem *Jenom srdce* nalezlo u jeho kritiků opravdu kladné přijetí. I když v úvodu své stati *Ztracený romantik* znovu připomíná literární kritik a člen Literární skupiny A.M.Píša všechny autorské nectnosti, spojené s Vlčkovou tvorbou, poslední jeho sbírku hodnotí pozitivně: „...prázdný hluk slov a ztrouchnivělou faleš pós odvanul dech smrti a v bezvětrí, předcházejícím prohlubni nebytí, zazněl vlastní hlas básníkovy srdce, hlas ze dna, čistý, plný, oproštěný.“ (Píša, 1926, s.74)

Básník je zde sice mnohem lyričtější, přesto nalezneme na pozadí milostných veršů i stopy smutku a obav z vlastní zranitelnosti. V básni *Na okraj Mussetovy knihy* se básník vyznává z obdivu a vroucí lásky k jisté ženě, která je však pouze platonická – básník se bojí rozporu mezi snem a skutečností:

*Nechci se zranit skutečnosti hrotem.
V mých snech Vy vždycky kdesi nad životem
se ponesete, oblak růžový –
(...)*

Sonety Heleně obsahují čtyři básně ve formě sonetů, věnované jeho manželce Heleně, ale ani ty nejsou čistě milostné. Hned v prvním z nich vysvětluje, proč se jí na čas vzdálil:

*(...)
když láska zvykem stát se hrozila:
já musel pavučinu zpřetrhat,
v níž naše srdce umdlela opilá
a chtěla spát a chtěla jenom spát
(...)*

Téměř všechna díla, týkající se lásky a vztahu k ženě budí dojem, jako kdyby básník s touto součástí lidského života zápasil. V básni *Loučení* muž odchází, protože nechce ženu zranit, ví, že její představy o společném životě by nedokázal splnit a nechce vlastním utrpením trýznit i ji. V *Písni u moře* je žena víceméně zátěží, v *Romanci* by se nejraději vzdal svého srdce, které *jen vadí*. Přesto však z jeho veršů poznáváme, jak si ženy váží a že k ní cítí vášnivou lásku, přestože z toho má zároveň obavy, protože si uvědomuje, jakou mocí žena muže ovládá (*Svatební, V očekávání, V záhřebské kavárně*). A.M.Píša ve svém kritickém pohledu naznačuje, že básník se vlastně bojí ukojení své touhy, protože by ji tím zničil a připravil se tak o zdroj, který pohání celý jeho život. Že vlastně „naplňuje slova Nietzscheova – byl

ve všem všudy člověkem, který žije ne dotud, dokud pije, nýbrž dotud, dokud žízní.“ Stejně jako Götz, i Píša si všímá dekadentních rysů, které v sobě nesou Vlčkovy básně týkající se milostného života a erotiky, jeho závěry jsou však mnohem přívětivější: „Erotika Vlčkova obohacuje tak základní dramatický rozlom jeho bytosti o nový konflikt duše a těla, citu a smyslu.“ (PÍŠA, 1926, s.77)

Ve sbírce najdeme i motivy domova, stesku po domově (*Tulácká, Na moři, Píseň o domově*), motiv města a osamocení městského života (*Návštěva v městě, Večer na Piazza del Popolo v Římě*), přírodní motivy (*Květná, Borovice na Krasu*). Všudypřítomný je ale smutek a samota. Zvláště patrné je to ve dvou vánočních básních, *Štědrý večer* a *Vánoční*. První z nich vyjadřuje bolestný pocit odloučenosti při vánočních oslavách, neschopnost prožívat stejně radostný a slavnostní pocit jako jeho žena a děti. Je mu líto života mladého stromku a jeho uzavření do čtyř stěn v domě považuje za sobeckost. Vánoční kouzlo je pro něj neskutečný svět, sen, ze kterého se probudí „*k smutku večernímu*“. Druhá z básní je ještě trpčí a bolestnější než předešlá. „*Zelené štěstí*“, které básník vidí za okny lidí ve městě, mu způsobuje utrpení, protože on sám se cítí prázdný a chladný.

Jak bylo již výše zmíněno, je ve Vlčkově tvorbě přítomna jakási dvojakost: uzavřenost a samota se v ní střetává s otevřeností a projevy solidarity s bližními. Zatímco básně jsou pro autora prostředkem úlevy, vyjádřením skrytých emocí a cestou do vlastního nitra, ve svých fejetonech a próze se snaží vědomě z těchto depresivních končin vymanit. „*Člověku musí býti v samotě úzko, není pro ni stvořen.*“ (VLČEK, 1979, s.312)

První z prozaických děl, která Valouch zařadil do výboru, je poetická pohádka *Polibek* z knihy *Nevděčné lásky*. Milostný příběh horského boha a jezerní nymfy zahrnuje snad všechny prvky, které definují romantismus – autor popisuje živoucí divokou přírodu, slunečnou i temnou, krásnou svojí rozervaností i drsným podnebím, krajinu obydlenou nadpřirozenými bytostmi včetně duchů zemřelých sebevrahů. V postavách hlavních hrdinů zosobňuje Vlček podstatu mužské a ženské stránky milostného vztahu, mužovu vášnivou dobyvačnost i tichou něhu a podřízenost ženy, se kterou ho přijímá, city, jimiž se navzájem obdarovávají a proměňují, nový život, který vzniká z jejich spojení. Je to oslava ženy a ženství, tak jak se Vlčkovi ani v poezii nepodařila vyjádřit.

Trpké milování je část prózy, která vycházela v roce 1920 na pokračování v časopise Obzor pod pseudonymem J. Javor. Vlček zde využil svých zážitků z vojenského života a dává čtenářům nahlédnout do pocitů mladého muže, který už jakou dobu ze sebe nesvlékl uniformu, a jehož život je zdeformován tím, co prožil a prožívá. S nádechem ironie vypráví příběh nebo spíše vykresluje pocity jednoročního dobrovolníka Eduarda Stopky, z nichž je cítit bezútěšnost a prázdnota, ztráta povědomí kým ve skutečnosti je a pocit odporu k sobě samému, strach z šílenství, vnitřní chlad, který přenáší i na milenku a snaha nalézt v jejím nitru pravdu o sobě. S podobným námětem cesty do vlastního nitra a hledání vlastního já se setkáváme u Bartoše Vlčka často. Typickou je například povídka *Bratr*, opět z knihy *Nevděčné lásky*. Další jsou motivy, čerpané z vojenské minulosti (*Dobytí města*, *Listopadová vzpomínka*), sociální uvědomění (*V den sedmý...*), třídní rozdíly (*Tricet minut*).

Sociálně-psychologickým námětem se zabývá v povídce *Věra*, která vyšla v knize *Marný zápas* v roce 1924. Její děj se odehrává v prostředí malého města autorovy současnosti a postihuje řadu především sociálních motivů – tím hlavním je vliv rodiny na člověka, který v ní vyrůstá, jak jej rodina formuje či deformuje. Dalšími motivy jsou například alkoholismus, postavení ženy v tehdejší rodině, mezilidské vztahy v užším i širším okolí, rozdílná očekávání, s nimiž muž a žena do vztahu vstupují.

Povídka je rozdělena do tří částí. První a poslední z nich vypráví autor z pozice vševědoucího vypravěče, zatímco prostřední část je psaná ich-formou, jako vyprávění autora jeho příteli (nebo možná příteli autorovi, to je nejasné). Je to oživení, které dává čtenáři možnost dostat se blíž, osobněji k hlavní hrdince a událostem, které poznamenaly její život.

Povídka má překvapivý závěr, vyvrcholení, v němž znovu vystupuje do popředí touha, tentokrát ve své erotické, sexuální podobě.

Kniha sama i konkrétně výše zmiňovaná povídka *Věra* byla podrobena nemilosrdné kritice ze strany Františka Götze, který svého literárního druha nikterak nešetřil. V úvodu jej označuje za básníka touhy, jehož „základním datem vědomí je pálicí neukojitelná touha, z níž roste jeho každé dílo.“ (GÖTZ, 1925) Jak ale dál rozvádí, právě tato „touha po vyšších mocnostech“ se stává prokletím, z něhož pramení všechny slabiny Vlčkovy literární, zejména prozaické práce. Vytýká mladému autorovi nedostatek životních zkušeností – že vlastně nezná to, o čem píše, nezná život, svět, ženy. Poukazuje na sklon k patosu a „ustavičnému romantickému přepínání“, na nepoměr mezi patetickou formou a věčným obsahem díla. Největším problémem se mu však jeví právě erotický závěr *Věry*. Jak poznamenává,

ve Vlčkově tvorbě se projevuje „jistá zvrácenost smyslnosti“, kterou lze nalézt u dekadentů a některých expresionistů. Ve své kritice pak používá pojmy jako „zvrácení sensuální perspektivy“, „nechutnosti, jež se těžko čtou“, „erotika křečovitě vybičovaná, v níž se mísí touha s odporem, láska s nenávistí, něha s vraždou.“ Tedy opět ona dvojznačnost, již lze u Vlčka tak často vysledovat.

Literární oblastí, na niž se kritika tak ostře nezaměřovala, a ve které se Vlček mimořádně angažoval, byly fejetony a komentáře k politické a sociální situaci. Pročítáme-li jeho příspěvky v tisku, je vcelku jisté, že jeho věčná nespokojenost a provokující otázky, s jakými ryl do soudobých problémů, musely být trnem v oku jak na maloměstě, tak v rámci celé nově vytvořené republiky. S hořkou ironií reagoval například svým článkem *Chtěl bych býti učitelem* na zrušení učitelských příplatků v roce 1922: „Dostal bych od státu řemen, abych si mohl stáhnout břicho... A mohl bych plakat svatým uspokojením, že republika byla od záhuby zachráněna. Zachovej nám, Hospodine, poslance a český sněm!“ (VLČEK, 1979, s.124).

Bohužel je evidentní, že situace se nijak zvlášť za poslední století nezměnila. Jako by promlouval k dnešním politikům, když článku *Nejsme spokojeni* říká: „Učitel, úředník i dělník by uvěřil, že je třeba omezit platy a šetřit, kdyby neviděl miliónů vyhozených na ulici, prospekulovaných, věnovaných na náboženská štvání, na zbytečnou reprezentaci a tak dále.“ (VLČEK, 1979, s.142) Stejně útočné jsou i další jeho příspěvky, jejichž názvy vypovídají mnohé o jejich obsahu – *Pokoj lidem dobré vůle* (1922), *Masky na tvářích* (1923), *Proč mlčí básníci?* (1923).

Mnoho zajímavého přinášejí také Vlčkovy poznámky a fejetony z jeho prázdninových cest, ať už to bylo rodné Valašsko, Rakousko nebo milovaná Itálie. Při svých výpravách do rodného kraje zaznamenává, jak se valašská vesnice změnila (*Večer*), jak se změnil on sám pod vlivem studií a práce ve městě (*Fejeton prázdninový*), jak jej město odtrhlo od životního stylu jeho rodiště a vzalo mu schopnost odpočívat, zpomalit a užívat si klidu přírody („vyskočíš za půl hodiny a zdá se ti, žeš již promarnil věčnost“) (VLČEK, 1979, s.158). Dokáže poetickými slovy vystihnout malebnost krajiny či městečka a pocity, které se v něm tou krásou probouzejí, ale všímá si především lidí, kteří k tomu místu náležejí. Ve svých článcích si pak rozhodně nebere servítky, jako například když v roce 1921 píše o svém pobytu na hradě Chustu v Podkarpatské Rusi:

„Rozhlížíme se po tom kusu Podkarpatské Rusi a divné myšlenky krouží hlavou. Vzpomínáme na všechny komise, co sem kdy přišly a na jejich referáty v denním tisku, na všechny hodnostáře, kteří projeli zemi na automobilu, tu poobědvali, tam přespali - a pak dlouze a široce se rozpovídali o „krásné“ a bohaté zemi, kde jej prostý a srdečný lid, který lne k republice a tak dále. Naplít na všechny ty zprávy, posadit sem ty hodnostáře na dva tři roky - a pak, ručíme za to jinak budou mluvit!“ (VLČEK, 1979, s.171)

Z dalších jeho prázdninových fejetonů je patrné, že hledal v cestování úlevu, únik z maloměstské prostřednosti a novou energii, kterou jeho poetická duše čerpala z krásy přírody i jižních měst. Tak zachycuje atmosféru Salzburgu (*Solnohrad*), Gmundenu (*Večer na Gmundenu*) a Linze (*Večer na Dunaji*) - včetně negativních reakcí „rodilých Rakušáků“, s nimiž se jako Čech setkal, užívá si horkého podnebí a kouzla Florencie, Neapole a Říma a filozofuje o nezbytnosti moře pro rozvoj národa v *Létě na Riviéře*: *„A je mi jasno, že veliký duch potřebuje moře, aby mohl rozepjat svá křídla do dálek – a že národové bez moře tak marně a zoufale zápasí o dosažení geniality.“ (VLČEK, 1979, s.195)*

Srovnává i českou a přímořskou kuchyni, přičemž dochází k názoru, že to, co jíme, také ovlivňuje naši mentalitu: *„Toto pivo a české knedlíky a tučné vepřové – to jsou vlastní příčiny našeho klidu, který není vlastně ničím jiným než nemohoucností se dohrát, rozehřát, rozveselit a vůbec umět trochu nakašlat na celý svět. Tady na jihu se člověk naučí být lehkomyšlným – v tom dobrém smyslu.“ (VLČEK, 1979, s.197).* Přitom si však také všímá chování jiných českých rádoby cestovatelů, jejichž malost podrobuje kritice v článku *Čeští turisté v Itálii*. Jako by ho typické české nešvary pronásledovaly i do zahraničí.

Ve Vlčkových článcích však najdeme i samotný Lipník, protože ať už měl k jeho obyvatelům jakékoli výhrady, město a především okolní krajina jej okouzly. Navíc, byl by špatný učitel, kdyby ve svém díle nemyslel také na děti. V roce 1948 vyšel ve Vlastivědné besídce mládeže jeho článek *Lipenské procházky*, věnovaný mládeži, v němž s humorem provází *„mladého pána, jenž poprvé oblékl na sebe dlouhé kalhoty a na krk připjal tuhý límec“*, aby mu ukázal nedělní Lipník a krásu letní přírody v okolí Bečvy. (VLČEK, 1948-49)

Vlčkova láska k literatuře se projevovala i jeho neutuchajícím zájmem o všechno nové, co se v české literatuře odehrávalo a jeho potřebou přispívat svým názorem a vědomostmi k jejímu obohacení a rozvoji. Byl sečtělým, věci znalým kritikem, který se snažil v díle najít něco

dobrého a pozitivního, jeho záměrem bylo vždy autorovi prospět a napomoci k tomu, aby si uvědomil případné slabiny a mohl na nich pracovat. Sám říká: „*Je otázka, je-li (....) negace sama pro sebe cílem umělecké kritiky. A naopak, má-li taková kritika už vůbec jaký obrodný význam pro umění, protože netvoří spolu, nesnaží se pochopit, vyložit, a to ze stanoviska umělcova zážitku, do něhož se duše kritikova má přelít?*“ (VLČEK, 1979, 229)

Jeho literární kritiky jsou samy o sobě uměleckým výtvozem, který nenechává čtenáře bez zájmu a provokuje jeho zvědavost, aby si hodnocené dílo sám přečetl. Tak se vyjadřuje například k Wolkerově sbírce *Host do domu*. Ačkoli je jen o tři roky starší, hovoří k Wolkerovi z pozice zkušeného znalce a kritika, současně však také přítele a kolegy. Poctivě upozorňuje na slabší místa a vyzvedává ta, kde se básník našel. Dalšími byli například S. K. Neumann, Hora, Nezval, Seifert nebo hluboce obdivovaný Antonín Sova. Jak však vyplývá z jeho dopisů, díky své upřímné kritice o řadu přátel z řad Literární skupiny také přišel.

Že byl také sám ochoten přijmout rady od jiných, dokládá kopie jedné z jeho básní, již mu Wolker vrátil s několika poznámkami (*Nešlo by to nějak takhle?*) Velmi důležitou osobností v jeho životě byl především Jiří Mahen, který si vzal nastarosti jeho umělecký růst. V lednu 1920 Vlčkově vrací rukopis s doporučením k publikaci a povzbuzuje jej: „*Nebojte se, ta samota v Lipníku vám nijak ublížit nemusí! Nezapomenete-li na sebe, uvidíte, že z Vás bude svérázný básník a hutného zrna.*“ Také přidává několik dobrých rad: „*Neodhalujte závoj z věcí v anekdotických koncích, jako je váš jinak dobrý Bohatýr. Básník má tušit krásu věcí, a to je na poezii nejkrásnější.*“

Kromě prózy a poezie, české i zahraniční, se Vlček vyjadřoval kriticky i k divadelním hrám, k rakouskému a německému výtvarnictví, expresionistické malbě nebo například k vídeňské opeře. Nejtvrdějším a nejnemilosrdnějším kritikem však byl vždy sám sobě. Ačkoliv jej ostatní chválili a povzbuzovali, on sám byl se svojí prací věčně nespokojen. V říjnu 1925 píše spisovateli Miroslavu Ruttemu: „*Sám cítím, co mi jako básníkovi, jako kritikovi schází – a nikdo tím není nešťastnější než já sám. Kritik – ne ten, který kritizuje, ale ten, který sám v sobě rozleptává každou věc – ve mně překáží autorovi a naopak.*“ (VLČEK, 1979, 296)

Jak už bylo zmíněno, Bartoš Vlček se nevěnoval jen literatuře české a slovenské, ale i jugoslávské a především italské. Svojí překladatelskou činností významně přispěl k navázání

kulturních styků mezi zeměmi. Mezi jeho oblíbenými autory byli například italští básníci Corrado Govoni, Paolo Buzzi nebo Filippo Tommaso Marinetti, jejichž díla překládal a uváděl ve známost v Československu.

Z jeho italské korespondence je patrné, kolik úsilí a trpělivosti jej tato činnost stála. Překlady publikoval v tisku, knižně vydal prózu Umberta Fracchii s názvem *Angela* a *Zpovědi futuristy* Giovanniho Papiniho, v roce 1926 pak vyšla jeho antologie moderní italské prózy pod názvem **Povídky z Itálie**. Jeho působení v překladatelské oblasti je dodnes hodnoceno jako neocenitelný přínos. Překládal nejen z italského jazyka do češtiny, ale i české básně do italštiny a publikoval je následně v odborném italském časopise *L'Europa Orientale*. V jeho soukromé korespondenci nalezneme například autorizaci Jaroslava Durycha k překladům jeho děl, poděkování Antonína Sovy za překlad jedné z jeho sociálních básní a za „*noblesní porozumění, které se neohání krédy nejnovějšími, aby z bojovného zaujetí nevidělo vše minulé v pravém světle a nezkreslené perspektivě.*“ (VLČEK, 1979, 293) nebo vděčný dopis Jaroslava Kvapila, básníka a režiséra Národního divadla, který oceňoval, že si na něj Vlček jako na básníka vzpomněl. Karel Matěj Čapek Chod zdvořile žádá o překlad italského článku, v němž je zmiňován. Otokar Březina Vlčka upřímně chválí za všechno, co dělá pro vzájemné obeznámení české a italské literatury: „*Pomáhati, aby člověk lépe porozuměl člověku a národ národu a připravovati jejich společnou práci, jest pravým posláním slova.*“ (VLČEK, 1979, 294)

Kopie tohoto dopisu stejně jako mnohých dalších z Vlčkovy pozůstalosti je dostupná v pamětní síni Bartoše Vlčka v Lipníku nad Bečvou. Ve svém výběru z ní čerpal i František Valouch.

Vzhledem k zaneprázdněnosti byl mladý učitel povětšinou odkázán na písemný styk se světem, a proto není divu, že často reaguje s velkou citlivostí a otevřeností. Právě tady, prostřednictvím osobních dopisů přátelům jako byli Jiří Mahen, Jiří Wolker nebo Bedřich Václavek, ale i méně blízkým lidem, můžeme nahlédnout do jeho vnitřního světa a dotknout se každodenních bolestí i radostí, odhalit stíny, které zatěžovaly jeho básnickou duši a měly tak vliv na jeho tvorbu. Zde se se nám odkrývají jeho názory na poezii i na život a charakteristické rysy jeho osobnosti. Také paralely mezi tehdejší a dnešní situací ve společnosti, které lze v jeho slovech zachytit, jsou leckdy obdivuhodné.

Když Bartoš Vlček 7. ledna 1926 po další nevydařené operaci hlavy zemřel, přišel se s ním do kaple brněnské nemocnice rozloučit jeden z jeho nejbližších přátel, Lev Blatný. On také

napsal pro časopis Host nekrolog, v němž vzpomíná, jak bylo pro něj zpočátku obtížné Vlčkovu tvorbu pochopit. Teprve když se s Bartošem setkal osobně, když věnovali čas vzájemnému poznávání a rozprávám v tichu valašské přírody, porozuměl pramenům a motivům, z nichž básník čerpal svou výbušnou poezii.

V závěru nelze než zopakovat co bylo řečeno na začátku – Bartoš Vlček je umělcem, který neprávem upadl v zapomnění. Těžko říct, nakolik by v dnešní nepoetické době oslovila jeho lyrika či próza (přece jen se jedná o díla téměř sto let stará), v každém případě se však tento autor může stát pro mladé lidi příkladem, ať už svou odvahou říkat pravdu nahlas bez ohledu na následky, nebo věčnou nespokojeností a urputnou snahou vytrhnout se z nehybné prostřednosti, protože nic nepovažoval za horší než být vlažný, o nic v životě neusilovat a jen líně setrvávat v bezpečí někde veprostřed, kde odnikud nic nehrozí.

6 ZÁVĚR

V závěru své práce se chci zamyslet nad tím, co všechno mi tato studie přinesla, k jakým poznatkům jsem dospěla a zda ještě dnes mají zmiňované osobnosti nějaký konkrétní vliv na kulturní život města.

Svůj osobní zisk mohu hodnotit jako podstatný a neocenitelný, protože každý z medailonů obohatil moje vědomosti o nové poznatky. Dávni učitelé lipenské reálky mi umožnili náhled na život českoněmeckého města v polovině 19.století a také na boj, jenž musel být sveden o přežití českého jazyka ve školách. Díky Bartoši Vlčkovi jsem získala větší přehled o literárních skupinách a poezii počátku 20.století, Alena Nádvorníková mne seznámila s uměním art brut a surrealismem v literární i výtvarné podobě. Talentovaný pedagog Jaroslav Kanyza mi poskytl ukázkou velkého pedagogického umění jak podat látku studentům tak, aby je zaujala, zapálila pro daný předmět, a také upozornil, jak důležitou roli může učitel sehrát v životě mladých lidí, s nimiž se ve své praxi setkává.

Kromě přehledu a utřídění informací o osobnostech v Lipníku známých a často propagovaných jsem objevila i řadu věcí, které byly pro mě nové. Seznámila jsem se s velkým množstvím materiálů, nahlédla do dobového tisku z konce 30.let minulého století a v souvislosti s Bartošem Vlčkem se mi dostaly do rukou i osobní věci tohoto básníka, jako například jeho učitelské přípravy, partitura písně v italském jazyce, které byl autorem nebo

sešit, v němž si vedl účty související s Literární skupinou. Pamětní síň, kterou nechala zřídit již nežijící Vlčková dcera, mi poskytla mnoho cenného materiálu pro moji práci, včetně kopií osobní korespondence. Některé z dopisů byly velmi dojemné, jako například Wolkerova pohlednice z Tatranské Polianky nebo soustrastný list, který paní Heleně poslal v lednu 1926 Jakub Deml s poznámkou, že bude na jejího zemřelého manžela myslet u oltáře.

Při zkoumání historie Lipníka jsem se zabývala i židovskou menšinou, která byla součástí města už od patnáctého století, a nebylo pro mě překvapením, že i mezi židovskými obyvateli jsem našla několik literárně činných osobností, jejichž práce byly obohacením, ačkoli nebyly napsány v českém jazyce.

Prvním z nich je bezesporu náboženský myslitel, filosof a spisovatel rabín Baruch Teomim Fränkel, zvaný Taam. Byl významnou osobností především v oblasti židovského náboženství a svůj vzhlas si zachoval až do dneška. V roce 1779 byl zvolen předsedou židovského soudního dvora ve Vižnici v rakouské Haliči (dnešní ukrajinská Bukovina), kde zůstal až do roku 1802, kdy odešel, aby plnil stejný úřad v Lipníku. Zde založil ješivu, náboženskou školu vyššího typu, která se stala proslulou. „*Teomim viděl svůj hlavní úkol v posilování své ješivy a ve výchově co největšího počtu žáků. Psaní knih se sám nevěnoval, ve stejném rozsahu, měl strach, že by mrhal časem. Dochovala se pouze některá jeho krátká pojednání. Přesto jsou jeho práce, často ve formě glos na okrajích jeho náboženských knih významným příspěvkem k židovské náboženské literatuře. Také díky rabínovým žákům, kteří si poznamenali jeho hidushim neboli disputace nad různými pasážemi rabínské literatury a homilie, zůstaly jeho texty zachovány. Teprve jeho syn Joshua Heschel a zeť Chaim Halberstamm jeho učené přednášky publikovali a v roce 1841 vydali také knihu Baruch Ta'am, výběr z jeho hidushim, doplněný o Halberstammovy glosy. Název knihy bývá často přidáván k jeho jménu.*“⁴

Ve své funkci soudce zůstal rabi Fränkel až do roku 1825, o tři roky později v Lipníku zemřel. Jeho tumba na obnoveném židovském hřbitově je cílem nejen turistů, pátrajících po lipenských pamětihodnostech, ale i občasných návštěv členů židovské obce ze zahraničí, což svědčí o tom, že jeho osoba požívá v židovském světě stále úcty.

Dalším židovským autorem je Bernhard Münz, který se v Lipníku narodil 1. února 1856. Jeho díla, všechna v německém jazyce, jsou především z oblasti filosofie. Zabývá se v nich

⁴Fraenkel-Teomim, Baruch ben Joshua Ezekiel Feiwel. Encyclopaedia Judaica. Ed. Michael Berenbaum, Fred Skolnik. Díl 7. 2. vyd. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. s.145.

starořeckou filosofií (*Die Vorsokratische Ethik* - Předsokratovská etika, 1882), otázkami lidského života (*Lebens- und Weltfragen* - Otázky života a světa, 1886) nebo osobnostmi jeho současnosti (*Hieronymus Lorm*, 1901 nebo *Goethe als Erzieher* - Goethe jako vychovatel, 1904)

Překvapením pro mě byl o tři roky mladší Bernhardův bratr Sigmund Münz, žurnalista „*Neue Freie Presse*“ zabývající se zahraniční politikou, jenž řadu let pobýval v Itálii. Jeho práce zahrnují díla týkající se především italského umění a architektury, ale zpracoval také biografie některých významných státníků. Nejvýznamnější je však jeho poslední publikace *An den Präsident Th.G. Masaryk : ein Appell in zwölfter Stunde* – Pro prezidenta Masaryka: Apel v hodině dvanácté z roku 1919. Váže se totiž ke známému Hilsnerovu procesu, do něhož, jak se ukázalo, se Masaryk zapojil právě na podnět Sigmunda Münze, svého bývalého studenta z vídeňské univerzity. Masaryk sám na Münze vzpomíná v Čapkových Hovorech: „*Zlá kampaň byla ta "hilsneriáda", když jsem se musel rvát s pověrou o rituální vraždě. Já jsem se zprvu o ten Hilsnerův proces nezajímal, ale přijel za mnou můj bývalý žák z Vídně, spisovatel Sigismund Münz, Moravan, a ten mě přiměl k tomu, že jsem vystoupil. O rituální pověře jsem znal knihy berlínského teologa Starcka, který vypsal vznik a historii té pověry. Řekl jsem panu Münzovi svůj názor o věci a on to oznámil veřejnosti v Neue Freie Presse.*“ (ČAPEK, 1990)

Posledním, koho bych chtěla zmínit, je žurnalista Adolf Kulka, narozený v Lipníku v roce 1823. Filozof a právník, autor politických statí a povídek se v roce 1848 se aktivně účastnil tehdejších nepokojů a byl prvním autorem, jehož básně byly otištěny, aniž podstoupily cenzuru. Po deset let byl členem redakce „*Wiener Allgemeine Zeitung*“, zároveň se věnoval psaní esejí, příběhů a básní. Nejvýraznějším mezi těmito díly je sbírka básní s titulem *Chanuca-Lichter* - Chanukový svícen, jejíž části byly přeloženy do více jazyků. Zemřel ve Vídni, v prosinci 1898.

Přestože kromě rabína Fränkela uvedení autoři žili mimo Lipník a tvořili v německém jazyce, v rámci tehdejší národnostně smíšené společnosti, v níž dominovala němčina, měla jejich díla svou důležitost.

Zbývá se ještě pozastavit nad otázkou, nakolik všichni tito významní lidé ovlivňují současný život svého města. Městská knihovna jako jediná kulturní instituce města dbá na to, aby se na jejich památku nezapomnělo a má přitom podporu městského úřadu, ale existují nějaké

hmatatelné důkazy jejich činnosti, něco, čím by ještě dnes sami sebe připomínali?

Jsou to samozřejmě především jejich literární odkazy – některé jsou bližší přímo městu a jeho obyvatelům jako Kanyzovy a Polkovy pověsti, jež pomáhají mladým lidem poznávat historii vlastního města, jiné překročily jeho rámec a uplatňují se i mimo něj – to jsou kancionály a bohoslužebné knihy Tobiáše Závorky, hidushim rabiho Teomima Fränkela, Vlčkovy básnické sbírky, odborné práce Aleny Nádvorníkové nebo Štejgerlovy učebnice pro hluchoněmé děti.

Jsou zde však i odkazy méně hmatatelné, například živý zájem o folklór záhorského regionu (jehož je Lipník součástí), který se rozvinul a vyrostl na národopisných statích Přikrylovy a Frelovy Záhorské kroniky až do podoby folklórního souboru Maleníček a každoročních Záhorských slavností, jež město pořádá. Nebo aktivní činnost Základní umělecké školy a zájem o hudbu vůbec, který snad má svůj původ už v době, kdy Jan Neff začal zvát mladého Antonína Dvořáka na svůj letní byt v Lipníku nad Bečvou. Zde přece začaly vznikat Dvořákovy Moravské dvojzpěvy...

Ať už si to uvědomujeme nebo ne, minulost našeho města je zde přítomna nejen v růžencovém klášterním kostele nebo v arkádách svatojakubské zvonice, ale i v těch, kdo tady byli před námi – jejich existence nás provází v našem každodenním životě. Čím více se o ní budeme dozvídat, čím více se budeme snažit odkrývat všechna její tajemství a souvislosti, tím bohatší náš život bude.

PŘÍLOHA: Z VÝTVARNÉ TVORBY ALENY NÁDVORNÍKOVÉ

Alena Nádvorníková: Nebezpečný pád (1977)⁵

Alena Nádvorníková: Můj Ubu (1989) tuš/papír⁶

5 Alena Nádvorníková: Nebezpečný pád, 1977. Galerie Jaroslav Krbusek. [online] 19.9.2010 [2014- 04- 06] Dostupné z: http://www.galeriejaroslavkrbusek.cz/html/jedno_dilo/522.html

6 Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě. [online] [2014-04-06] Dostupné z: <http://www.ogv.cz/duplicate-of-kresby-a-pribuzna-papirova-dila>

Pyržino vítězství (1989)⁷

Nemocná moc? (1994)⁸

7 Uvnitř a vně Aleny Nádvořníkové. *Kulturama*. [online] 30.10.2011 [cit.2014-02-20] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/141118-uvnitř-a-vně-aleny-nadvornikove/>

8 Uvnitř a vně Aleny Nádvořníkové. *Kulturama*. [online] 30.10.2011 [cit.2014-02-20] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/141118-uvnitř-a-vně-aleny-nadvornikove/>

KNIŽNÍ ZDROJE:

- BAŽURA, Jan. *Vlastivěda moravská. Lipenský okres* : Místopis Moravy. II. Místopis. Díl 4 místopisu. 1. vyd. Brno : Musejní spolek v Brně, 1919. 418 s.
- BLATNÝ, Lev. Bartoš Vlček zemřel. *Host* 5. 1925-26, č.4, str. 103-104
- BRETŠNAJDROVÁ, Alena. *Kresbobásně Aleny Bretšnajdrové*. 1.vyd. Ostrava: PROFIL, 1966
- ČAPEK, Karel. *Hovory s T.G.Masarykem*. Karel Čapek ; [Sest. M. Pohorský]. 1. soub. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1990. 588 s., obr. příl. (Spisy K. Čapka ; Sv. 20). C 10296/41. ISBN 80-202-0170-X.
- DVOŘÁČEK, Petr, 1949-. *Lipník nad Bečvou: klíč k Moravské bráně*. Lipník nad Bečvou: Město Lipník nad Bečvou, 2002. 127 s. ISBN 80-238-9914-7.
- FIALA, Oldřich. Životní jubileum pedagoga a hudebníka. *Nové Přerovsko*. 23.04.1999, roč. 8, č. 16 , s. 9.
- FIŠMISTROVÁ, Věra. František Brzobohatý se zasloužil o politický a kulturní rozvoj Lipníku. 1.díl. *Nové Přerovsko*. 02.01.2009, roč. 18, č. 1, s. 9 . ISSN 1801-979X.
- FIŠMISTROVÁ, Věra. František Brzobohatý se zasloužil o politický a kulturní rozvoj Lipníku. 2.díl. *Nové Přerovsko*. 09.01.2009, roč. 18, č. 2, s. 16 . ISSN 1801-979X.
- FIŠMISTROVÁ, Věra. Profesor Jaroslav Kanyza a Lipnicko. *Nové Přerovsko*. 04.05.2001, roč. 10, č. 18 , s. I.
- FIŠMISTROVÁ, Věra. Učitel Antonín Frühlich-Frel, vydavatel Záhorské kroniky. *Nové Přerovsko (deník)*. 16.06.2005, č. 141, s. 4
- FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*; 4, S-Ž ; Svazek II, U-Ž, dodatky A-Ř. Vyd. 1. Praha: ACADEMIA, 1985-2008, 438 p. ISBN 978-802-0015-723.
- GÖTZ, František. Z nové české prózy. *Národní osvobození*. 5.7.1925, str.4
- HELCL, Roman. Neznámý, ale rovný Wolkerovi : od narození lipnického básníka Bartoše Vlčka právě uplynulo 110 let, zatím ho připomíná jen ulice. *Mladá fronta Dnes*, 27.10.2007, Roč. 18, č. 251, s. B/4.
- JANSA, František. Vzpomínky. *Záhorská kronika*. 1936, roč. 19, č. 1, s. 1-5 .
- JANSA, František. Vzpomínky. *Záhorská kronika*. 1937, roč. 19, č. 3, s. 65-67 .
- KANYZA, Jaroslav. Báseň a pravda. In *Nikoli nejmenší na Moravě: Kniha o Lipníku nad Bečvou*. Lipník nad Bečvou : MěNV, 1965. s.81

- KANYZA, Jaroslav. Křivolaké cesty kultury. In *Nikoli nejmenší na Moravě: Kniha o Lipníku nad Bečvou*. Lipník nad Bečvou : MěNV, 1965. s.49
- KANYZA, Jaroslav. Rodnému městu. In *Nikoli nejmenší na Moravě: Kniha o Lipníku nad Bečvou*. Lipník nad Bečvou : MěNV, 1965. s. 7
- KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Lipníku nad Bečvou*. 1. vyd. Olomouc : Votobia, 2000. 61 s. : il. ISBN 80-7198-425-6.
- KOLÁŘ, Bohumír. Sto let od narození Jaroslava Kanyzy, olomouckého intelektuála. *Střední Morava*. 2006, roč. 12, č. 23, s. 132-133 . ISSN 1211-7889.
- KOUT, Rudolf. Lipenské nářečí. In *Lipník nad Bečvou, město a okres*. Vyškov : F. Obzina, 1933. str. 58
- KOUT, Rudolf. Slovník lipenského nářečí. *Záhorská kronika*. 1932, roč. 14, č. 3, s. 87-90 .
- KRŠKA, Ivan. Z minulosti města Lipníka nad Bečvou. In *Nikoli nejmenší na Moravě: Kniha o Lipníku nad Bečvou*. Lipník nad Bečvou : MěNV, 1965. s.36
- KUBÍČEK, Tomáš. *Literární Morava*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, c2002, 321 p. ISBN 80-727-5038-0.
- LÁTAL, František. Městská samospráva po roce 1918. In *Lipník nad Bečvou, město a okres*. Vyškov : F. Obzina, 1933. str 34
- Lipník nad Bečvou, město a okres*. Vyškov : F. Obzina, 1933. 233 s.
- MRÁČEK, Jakub. Dějinný nástin města Lipníka a Helfštýna. In *Lipník nad Bečvou, město a okres*. Vyškov : F. Obzina, 1933. str.9
- NÁDVORNÍKOVÁ, Alena. *Anebo ne = Ou bien non : [události, hry a vlakové básně = événements, jeux et poemes ferroviaires]*. Vyd. 1. Praha : Fra, 2004. 175 s. ISBN 80-86603-15-6. NÁDVORNÍKOVÁ, Alena. *Děje : 1999-2000*. Vyd. 1. Praha : Klokočí ; Příbram : Knihovna Jana Drdy, 2001. 66 s. ISBN 80-86240-39-8. NÁDVORNÍKOVÁ, Alena. *Osmadvacet lehkých prostoročasných básní*. [S.l.] : Sdružení Analogonu, 2003. 44 s.
- NÁDVORNÍKOVÁ, Alena. *Sopky a tratě : 2004-2006*. V Praze : Arbor vitae, 2006. 62 s. ISBN 80-86300-61-7.
- NÁDVORNÍKOVÁ, Alena. *Uvnitř hlasů*. Vyd. 1. Praha: Český spisovatel, 1995, 55 s. sv. 3. ISBN 80-202-0589-6.
- NÁDVORNÍKOVÁ, Alena. *Vzpomínky na prázdniny*. Vyd. 1. Praha : Torst, 1997. 79 s. ISBN 80-7215-013-8.
- NEČAS, Jaroslav. Marný zápas. *Nová Lubina*. 1947, roč.31, č.5 - 6

Nikoli nejmenší na Moravě: Kniha o Lipníku nad Bečvou. [Uspoř. Vaňák, B. Vaňák].

Lipník nad Bečvou : MěNV, 1965. 158 s., příl., fot.MN/III.

PÍŠA, A.M. Ztracený romantik. *Host* 6. 1926-27, č.1, str.74-77

POLKA, Jaroslav. *Pověsti malého městečka*. Jaroslav Polka; [Graf. upr. M. Písková]. Olomouc: Votobia, 1992. 28 s. (Lipové listy). Pověsti z Lipníka n. Bečvou. ISBN 14619393.

POLKA, Jaroslav. *Smích a pláč moravského městečka aneb Moravské pohádky a pověsti z Lipenského Záhoří*. Jaroslav Polka. 1. vyd. Lipník nad Bečvou: Městská knihovna Lipník nad Bečvou, p. o., 2007. 157 s. ISBN 978-80-254-0368-6.

ROZSYPAL, J. České školství v L.n.B., In *Lipník nad Bečvou, město a okres*. Vyškov : F. Obzina, 1933. str. 60

RUSEK, Ladislav. Jaroslav Kanyza v mých vzpomínkách. In: *Z paměti literární Olomouce: sborník memoárů, statí a příležitostných textů*. 1. vyd. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní, 2004-2006, 59 - 62. ISBN 80-7182-206-x2.

SYNEK, Hubert. Zemský ústav pro hluchoněmé v Lipníku nad Bečvou. In *Lipník nad Bečvou, město a okres*. Vyškov : F. Obzina, 1933. str.68

ŠTĚPÁN, Jan. *Dolní Újezd : minulostí k současnosti*. Olomouc : Danal, 2006. 121 s., [51] s. obr. příl. Chronologický přehled. ISBN 80-85973-74-X.

VACEK, Jaroslav. *Jaroslav Polka, vypravěč ze Záhoří, šedesátiletý*. Jaroslav Vacek. , Nové Přerovsko [týdenní příloha], 18.12.1998, Roč. 7, č. 50, s. 28.

VINKLER, Jaroslav. *Moravští Slováci v Praze : Příspěvek k dějinám Slovákého krúžku v Praze 1891-1945*. 1. vyd. Praha : Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1988. 136 s.

VLČEK, Bartoš. *Jenom srdce*. Praha: František Borový, 1926, 77 s. XIX.kniha Zlatokvětu

VLČEK, Bartoš. Lipenské procházky. *Vlastivědná besídka mládeže*. Roč.48/49, č.4, str.13

VLČEK, Bartoš. *Milenci*. Bartoš Vlček. 1924, 19 s.

VLČEK, Bartoš 1923a. *Slavnosti večerní*. Praha: Stanislav Minařík, 1923, 42 s. Květy Země, V. svazek.

VLČEK, Bartoš. *Touha po životě: výbor z díla*. 1. vyd. František Valouch. Ostrava: Profil, 1979, 360 s. PRAMENY, Svazek 8. 48-022-79.

VLČEK, Bartoš. Věra. *Literární noviny*. 02.04.2007, roč. 18, č. 14, s. příl.4 . ISSN 1210-0021.

VLČEK, Bartoš 1923b. *Vzpouřa samoty*. Přerov: Obzor, 1923, 45 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

BAHENSKÁ, Marie. Josef Klvaňa. *Akademický bulletin*. [online] 16.1.2012 [cit.2014-02-20]
Dostupné z: <http://abicko.avcr.cz/archiv/2007/1/06/>

FIEDLER, Jiří. Lipník nad Bečvou. *Holocaust.cz*. [online] 7.8.2011 [cit. 2014-02-20]
Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz/resources/jcom/fiedler/lipnik_nad_becvou

František Příkryl. *Lipník nad Bečvou*. [online] 5.10.2010 [cit.2014-02-20] Dostupné z:
<http://www.mesto-lipnik.cz/cz/zivot-ve-meste/kultura/osobnosti/prikryl-frantisek.html>

GABRIEL, Jan. Umění vzniklé za hranicemi umění. *IHNED.cz*. [online] 24.6.2008 [cit.2014-03-29] Dostupné z: <http://life.ihned.cz/c1-25648080-umeni-vznikle-za-hranicemi-umeni>

CHALUPSKI, Michal. Tobiáš Závorka Lipenský. *Nedělní listy: noviny, které se nečtou jen v neděli* [online]. 2011 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z:

<http://www.nedelnilisty.cz/index.php/tema/cesti-reformatori/282-tobias-zavorka-lipensky>

JILÍK, Jiří. Beseda v Památníku Velké Moravy. *Staré Město oficiální stránky*. [online] 7.2.2012 [cit. 2014-02-20] Dostupné z: <http://www.staremesto.uh.cz/?p=1324>

KLÍMOVÁ, Lucie. *Aspoň jsem ze vzteku kreslila na zed'*. [online] 18.11.2012 [2014-02-21] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/203437-aspon-jsem-ve-vzteku-kreslila-na-zed/>

KOLÁŘ, Bohumír. V Muzeu umění byla otevřena výstava Art brut. Zpravodajství Olomouc. [online] 20.6.2008 [cit. 2014-03-29] Dostupné z: <http://zpravodajstvi.olomouc.cz/clanky/V-Muzeu-umeni-byla-otevorena-vystava-Art-brut-9146>

Kostel v Doubravníku. *Doubravník: Oficiální stránky městyse* [online]. 2004 [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.doubravnik.cz/view.php?cislocclanku=2004040103>

KOTRLA, Pavel. *Texty: literární časopis* [online]. 1999 [cit. 2013-10-09]. ISSN 1804-977X. Dostupné z: <http://casopis-texty.cz/texty/Vlcek/romantica.html>

KOZELKA, Michal. Podrobná historie školy. Gymnázium Lipník nad Bečvou. [online] 24.1.2008 [cit.2014-02-20] Dostupné z: <http://web.glnb.cz/Article.php>

[ArticleID=743&Menu1ID=82&Menu2ID=215&Menu3ID=0](http://web.glnb.cz/Article.php?ArticleID=743&Menu1ID=82&Menu2ID=215&Menu3ID=0)

Kulka, Adolf. *Jewish Encyclopedia*. [online] 2002-2011 [2014-01-07] Dostupné z:

<http://www.jewishencyclopedia.com/articles/9547-kulka-adolf>

Leona Zezulová. *Lipník nad Bečvou*. [online] 5.10.2011 [cit.2014-02-20] Dostupné z:

<http://www.mesto-lipnik.cz/cz/zivot-ve-meste/kultura/osobnosti/zezulova-leona.html>

MALURA, Jan. Moravské kancionály v kontextu kulturních proudů předbělohorské epochy.

In: *Studia Moravica I*. Univerzita Palackého v Olomouci. [Uspoř. Jiří Fiala]. [online]. 1. vyd.

Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004 [cit. 2013-10-11]. ISBN 8024408457.

Dostupné z:

http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/Veda/AUPO/AUPO_Moravica1_Studia_Moravica I.pdf

MATYÁŠ, Pavel. Historie školy. *Základní škola a mateřská škola Hranická*. [online] 2014

[2014-02-20] Dostupné z: <http://www.skolahranicka.cz/clanky/zakladni-skola/historie-skoly/>

Münz, Bernhard. *Jewish Encyclopedia*. [online] 2002-2011 [2014-01-07] Dostupné z:

<http://www.jewishencyclopedia.com/articles/11225-munz-bernhard>

Münz, Sigmund. *Jewish Encyclopedia*. [online] 2002-2011 [2014-01-07] Dostupné z:

<http://www.jewishencyclopedia.com/articles/11227-munz-sigmund>

PUMPRLA, Václav. Knihopisní autoři podle působnosti v teritoriu současného Olomouckého kraje. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: Sborník z odb. konference 22.- 23.11.2006* [online]. [cit. 2013-10-11]. Dostupné z:

<http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konfl5/06ref22.pdf>

RUSEK, Ladislav. O jazyku, řeči, mluvě a lidském hlasu. *Časoděj* [online]. 2004. vyd.

17.3.2004 [cit. 2013-12-29]. Dostupné z: <http://casodej.cz/ojazyku.htm>

SEDLÁČEK, Jakub. Alena Nádvorníková. *Slovník české literatury po roce 1945*[online].

29.10. 2007. [cit. 2014-02-20]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1343&hl=ALENA+N%C3%81DVORN%C3%8DKOV%C3%81+>

SEVERA, Jiří. Alena Nádvorníková. *Spisovatelé&Literatura*. [online] 8. 1. 2013

[cit.20.2.2014] Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/alena-nadvornikova/>

SUK, Jan. Alena Nádvorníková. *Portál české literatury* [online]. 1.11.2008 [cit. 2014-02-20].

Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/autori/nadvornikova-alena/>

VÁVROVÁ, Kateřina. Vznik brněnské Literární skupiny a jeho reflexe. *Bohemica Litteraria*. [online]. 2010, roč.13, č.1–2 [cit. 27.září 2013]. Dostupné z:

<http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/114707/1_BohemicaLitteraria_13-2010-1_7.pdf> ISSN 1213-2144

VÉVODA, Martin. *Faráři v Drahotuších*. [online] Drahotuše, 2010. [cit. 2014-02-20] Dostupné z: <http://www.historie.hranet.cz/pdf/vevoda2010.pdf> str. 22-25:

WIENDL, Jan. Báseň a strategie. „Expresionismus“ a česká avantgarda 20. let. *Slovo a Smysl*. [online]. 2004, č.1 [cit. 27. září 2013]. Dostupný:

<<http://slovoasmysl.ff.cuni.cz/node/17>>. ISSN 1214-7915

ŽŮREK, Zbyněk. Josef Klvaňa. *Folklor a lidová kultura na Moravě*. [online] 15.2.2011 [2014-02-18] Dostupné z: <http://www.folklorweb.cz/clanky/20100318.php>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Simona Techetová, DiS.
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Literární a pedagogické osobnosti lipenského regionu
Název v angličtině:	Literary and Pedagogical Personalities of Lipník Region
Anotace práce:	Práce je zaměřena na osobnosti spojené s městem Lipník nad Bečvou a jeho regionem, které svou literární nebo pedagogickou činností přispěly ke kulturnímu rozvoji této oblasti. Zvláštní pozornost je věnována Aleně Nádvorníkové a Bartoši Vlčkovi.
Klíčová slova:	Lipník nad Bečvou, literatura, školství, historie, Bartoš Vlček, Alena Nádvorníková
Anotace v angličtině:	The thesis is focused on Lipník nad Bečvou and its region personalities whose literary or pedagogical activities made a contribution to cultural development of the region. Special attention is focused on Alena Nádvorníková and Bartoš Vlček.
Klíčová slova v angličtině:	Lipník nad Bečvou, Literature, Education Systeme, History, Bartoš Vlček, Alena Nádvorníková
Přílohy vázané v práci:	Ukázky z výtvarné tvorby Aleny Nádvorníkové
Rozsah práce:	46 stran
Jazyk práce:	český

